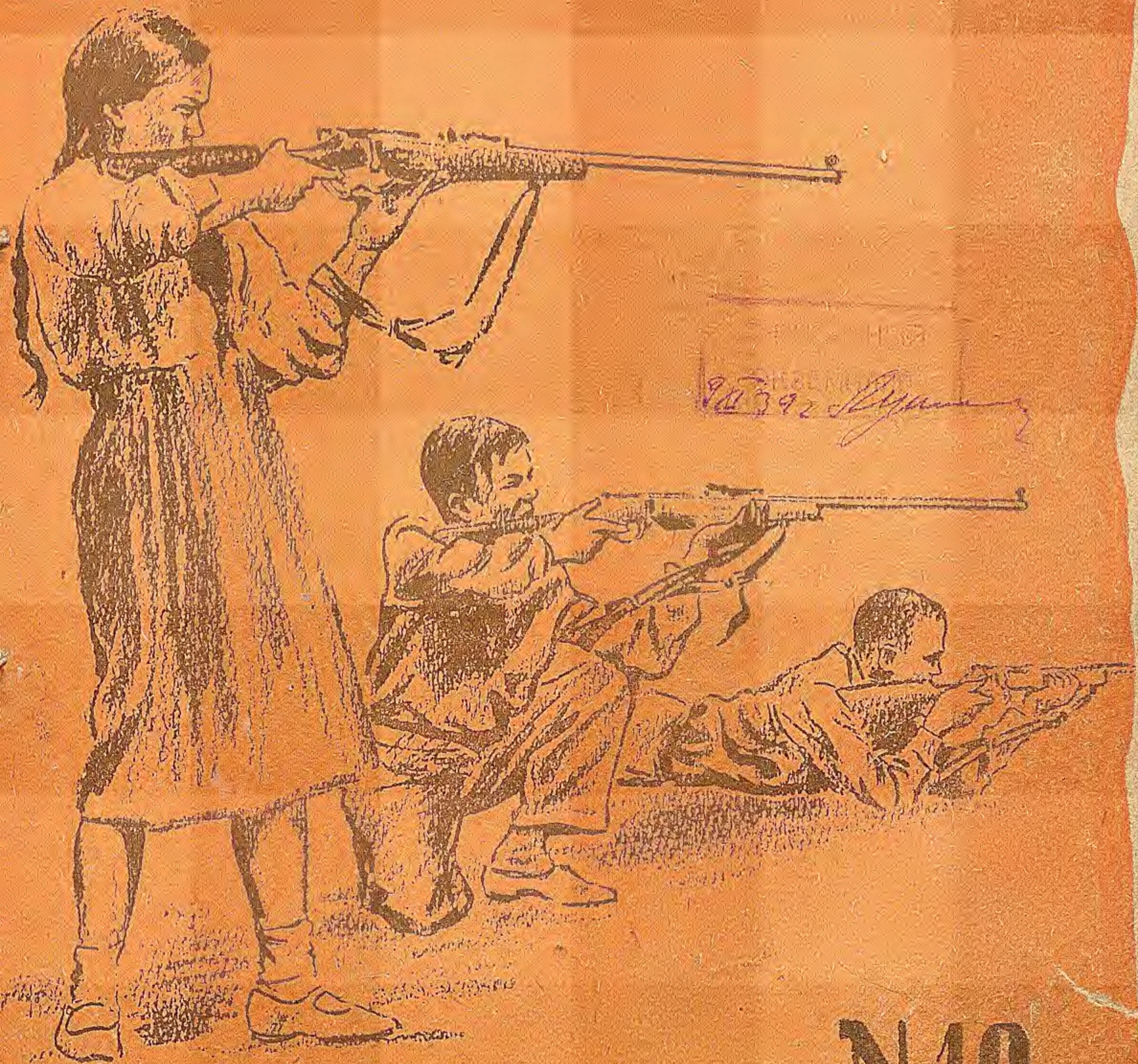

PIONER

90392 *Аманжол*

N 10
1939

qoily qoia-almady, sondyqtan varmaqyn basty" degen söz edj.

Çymbsylar çalaqyların alıp volqanson tızımege köz çyğırtsenjz, tygeldei varmaqyn taqvasyn körer edjnjz. Öitkenj, vıgyn Qaraqandyńnyñ saxterlerj qat tanyмай-тындь.

Сот сытыдайтын, podradcık mys tijndj,—aılıq çalaqyn çymbsylarğa ylestjretjn. Aqysynı nege az ekendjgjn vıju ycjn qılçyloqan saxterge:

— Nan ycjn vjr som almadyñ va,—der podradcık vaqyratyn.

— Aldym,—deitjn çavırqandq saxter vaıau ynmen.

— Magazinge veretjnjñ var emes pe?

— Veretjnjñ var, edj.

— Endese, saqan ctraf salatyn, der podradcık öktenmdjk ete qoqılanatyn.

Salı suqı ketken çymbsy — Ne ycjn dei bergende-aq, podradcık odan arman:

— Ne ycjn ekenjñ körerjñ, telemeidj ekensjñ, tyk te vermeimjñ.

Ensesj tysken er, kyprene qoraqı cıqatyn. Qarsylasuqı dərmen çoq, narazylıq vıldjrdjñ ne, vıldjrmedjñ ne,—vərj vjr, podradcık aıtqanyn jstemei qoımaidь, oılna alqanyn ımytpaidь da. Kevjnese ol, könjıne çaqraqan saxterdj öljmej etjñ savaityn, əj verjden son saxtydan syıretjñ tastaityn. Vərjnen de qılyñ, qoılyq osь qoi. Elsız, çolsyz, men-zen volqan çapan dyzde çaradan çalqyz qaida varatındь, qaitjñ kyp körerjndj vıjmei zarlanqandyqtan arıq qoılyq var deitjnjñ.

Kontordıñ jrgesjnde qavaq volatyn. Asynqan saxterlar aılna tarqanyn vjr künde-aq, osь qavaqqa veretjñ. Qaıoqyl, cerlj ömjñ, asy-zarıñ türmys olarğa erjksızden araq jckjzetjñ.

Kecke çaqyn saxty sıtynda mastardıñ zarlanqan, mılly əñj es-

tjletjñ. Qavaq jende vosaqan vötelkeler, synqan staqandar çatalyn.

Saxty iesjnjñ çendetterj çymbsylardь vjrjne-vjrjn idar salıp, öcjkjretjñ. Mas kezde jnde de qazaqtar oıstarmen, oıstar qazaqtarmen tövelesetjñ... Ertenjnde, tañ ertengj saqat 6 dan olar qaitadan „tycqañ aulaityn yngjrdjñ“ tyvjne tysetjñ.

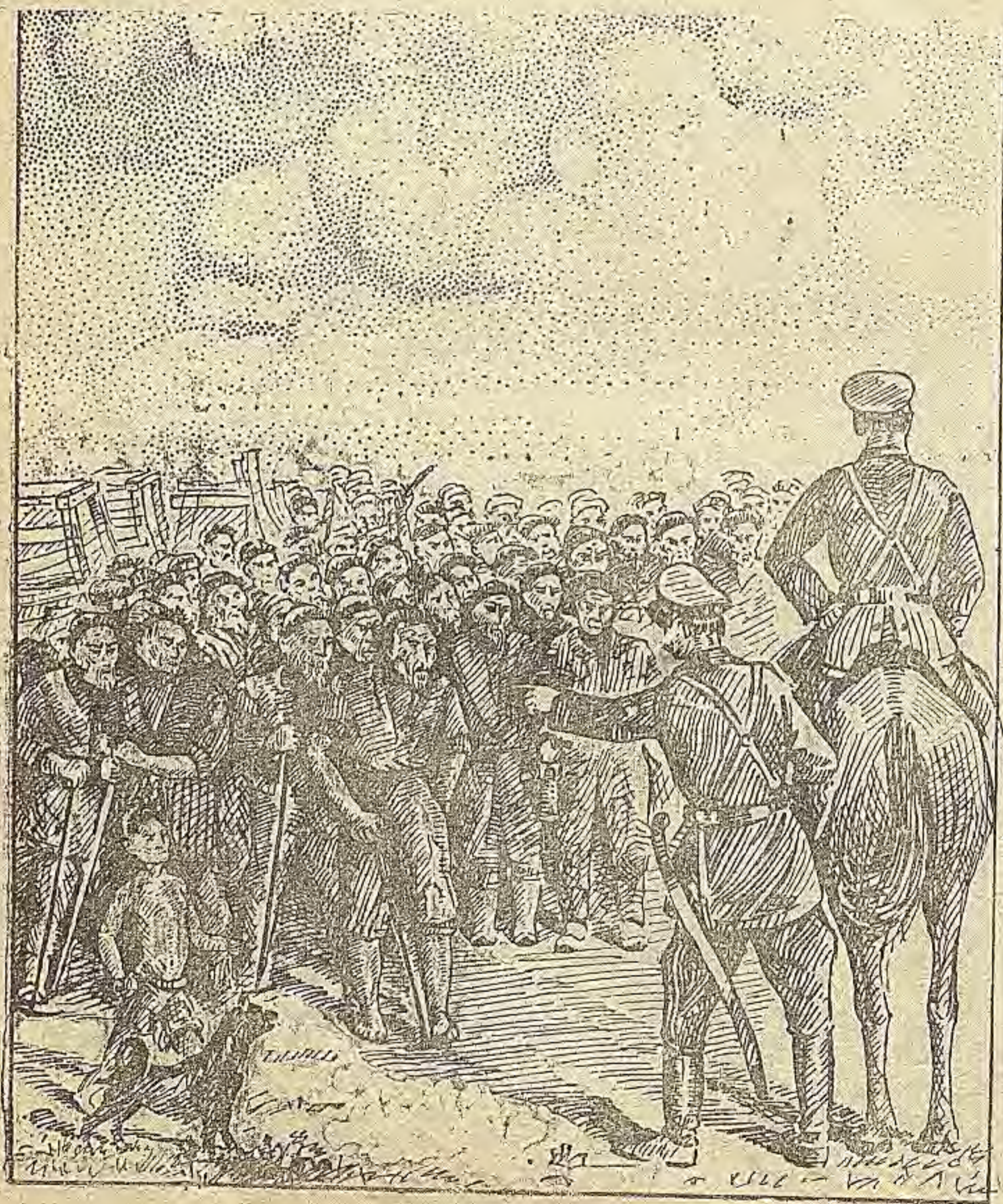
Saxty ielerj qazaqtar men oıstardь vjrjne vjrjn qyğojı qavaq qylyp, ıdaiy tövelestjrudjñ özj oıstıñ kupesj Usakovqa, fransuzdın kapitalisj Karnoqa, aqylsınyñ misterj Urkvartqa, taqь vasqa gospodalarğa qolailь volucь edj.

Vjraq, eskj Qaraqandyńnyñ vıgynqь tarıxь tek katorgalıq çymbs pen saxterlerdjñ ölu tarıxь emes, vıl sonynmen qatar Qaraqandyñ enj kçjlerjnjñ vaqıttь, qıanpety ömjñ ycjñ danqty kyresjnjñ tarıxь. 1901 çylь saxterler vjrjne ret „tycqañ aulaityn yngjrdjñ“ tyspeı qoidь. Öitkenj, onysyz da volımsyz envek aqynь kapitalister odan veter kemjtken edj. Vıqan saxterler vjrjgjr, ытымаqtasyp көterjlys çasaumen çauar verdj.

1908 çylь Karnonıñ saxterlerj көterjlys çasadь. Kөterjlys vjrnese kunge sozylды. Vıqan sasyp, qoqqan Karno Aqmolaqa politsia otradjne at carıtyr, kjsj çjverdj. Otradıñ çaqındar qalqanyn estjñ, көterjlys çasaqan saxterler „tycqañ aulaityn yngjrdjñ“ tyvjne tysjñ, sonda çasıtyndь. Vərjvjr, olar közge tysse, çymbs jstettjmei çer asıyna çatqызar edj.. Olardıñ tıysqandarь, çoldastarь politsiadan çasıtylyp tyndeletjñ „tycqañ aulaityn yngjrdjñ“ degjlerge tamaq əker verjñ türды. Aqynda ectene de cыqara almaqan politsia otradjne Aqmolaqa qaituqa tura keldj.

1917 çylь vukjı saxtyqa çayıloqan көterjlys völdь. Vjraq, vıl көterjlys көрке sozylmadь. Politsia көterjlysejlerdjñ vasyların ıstar alıp, tyrmege çartь. Olar onda sottь kytjñ, 15 kyndeı çattь. Onaltıncь kynj tyrmenjñ esjgj çattь asıldь, jcke qıanpety, çylь çyzdj, çairandaqan adamdar көp kjrdj. Vılar Qaraqandyqa kelgen Aqmolanyn qyzy gvardeisterj edj. Uzamai-aq vjr kezde qoqılanqan politseilerdjñ ezderj tyrmege çavıldь. Qaraqandyñ iemdenucj mister Urkvart asyqa-ysjge cemodanyna myljkerjñ sala vastadь.

Qaraqandydan kete vere-aq, Urkvart „mensjz volcevıker ol çer-

den jctene cъqara almaidy, menij qaitadan caqьar“ dep oilady.

Aqьыcьып misterjnyj vьqan sen-gendjgь soncalьq, tuqan cъrjne keljsjmen-aq, cemodanьп acpastan, „Qaraqandyqьa qacan caqьra reken“ dep tosty. Vьraq, vьr aidan son cemodandy aqtaruqьa tura keldj. Bolcevikter onь caqьrmaды. Cьy-dar ɵtj, Urkvart qartaia vastady, vьraq, ymьtjп yzvedj, „mymkjп, bolcevikter ьmьtqan cъqar, ɵlde ɵzjп qavarlasam qaitedj?“—dep oilady. Kɵp oilanvai-aq, Qaraqandyньп vьrньoqь iesj, SSSR dьп konsessialьq kjndjk komitetjne vь-lai dep qat cъzды:—„Olai volatьп volsa, qьrьz dalasь—Balxas maьп qazuqьa mymkjncьjlk vermecь pe ekensjzder. 50 cьl, mymkjп cьz cьl-sьz vьrj vьr ol cъrdj sjzder cьqь-lamaisьzdar...“

Bolcevikter Urkvartqьa ɵdettegj-dei sьpaььqьep vьr-aq yzjldj-kesjldj cъauar verdj: „Mister vьqan qinalmasa da volady, sovet cьmьs-cьlarь 50 cьl-sьz, cъqьп aralarda Balxactь ɵzderj-aq tekserjп, qaza alady“.

1931 cьldьп 15-aqьusьnda Bykьl-soiuzdьq Kommunistjk (bolcevik-ter) Partiasьньп Ortalьq Komitetj „Kɵmьr men koksьньп ressursь-larьп kɵveitu cъiьnda“ qaulь cь-qardь. Oсь tarixi qaulьda: „Qaraqandy vassejпnijп geografialьq cъij, orasan zor kɵmьr zapasьньп var ekendjgь, onьп koksьljgь, kɵ-mьrdj qazuqьa ьqoailь cъaqdaidy varьqь Qaraqandydan SSSR dьп quatь ucьncьj kɵmьr vazьп tez cъ-saudь kerek etetjndjgьп Ortalьq Komitet atar kɵrsetedj“.

Qaraqandyda vьrньoqь iemdeni-cьlerdьп ecqandai mьrasь da qal-qaa cъoq. Aqьыcьыпньп nəzjk esьmь Dcimi dep atalatьп „tьcqan aulaitьп yngjр“ men „Gerbert“ alda qacan-aq talqandalqan. Ortalьq partia Komitetjnyj 1931 cьь 15-aqьustaqь qaulьsьп orьndaу ucьп „tьcqan aulaitьп yngjrdьп“ orьпna ɵte qьsqa uaqьttьп jeynde quatь Qaraqandyньп cъsau kerek volды.

Cъaп Qaraqandyньп bykьl elьmьz cъasadь, tьptj 1931 cьldьп ɵzjnde-aq Qaraqandyньп kɵmьr vassejпnij elь-mьzge 293 mьп tonna kɵmьr verdj.

Mьndai sifrlar ne mister Karno-ньп, ne mister Urkvartьп tysjne de kьrgen cъoq edj. 293 mьп tonnal Bьrньoqь eskj Qaraqandyньп 60 cьlda ɵndьrgen kɵmьrjnen 13 ton-na artьq.

Sotsialistjk Qaraqandyньп jьr-jьr

caхтыларьньп jey kyndьzgdьei cъarьq. Adamньп jstetjп cьmьsьп — maci-na atqaratьп volды. Kɵmьrdj ma-cina qazady, cъqarady, tasidy, vagonge tieidj. Kəzjrdь caxtɵr 16 saqat emes, 6-aq saqat cьmьs jsteidj.

Tek, 1938 cьldьп ɵzjnde qana Qaraqandy elьmьzge 4 million 146 mьп tonna kɵmьr verdj.

Vьr kezde caxtɵrler tьrqan cъr yiler men talaidьп qanьп jken „tьcqan aulaitьп yngjrdьп“ orьпnda oсь kynde kɵlbegeп sotsialistjk cъaп qala salьды, onьп atь — Qa-raqandy. Bertjnge dejп vьl qala-ньп sjz kartadan tava almaitьoqьп-sьz, al, oсь kynde Qaraqandyda 150 mьп adam tьradь. Qalada y-lken-ylken 11 orta mektep, tau-tex-nikumь, pedagogikalьq ucilicce var, vьlarda caxtɵrlerdьп balalarь oqidy. Vьz Qaraqandy turalь sɵilesek, So-iuzdaqь ucьncьj tas kɵmьr vassejпnij degen vьzge cъqьп, vьzge cьь sɵz-dьп maqьnasьna oi cьberemьz, cax-tɵrlerdьп qainaqan, qьlрьoqan, qua-ньс kernegen cъaп qalasьп kɵz alдыmьzqьa ɵkelemьz.

Qaraqandy men vьrge onьп adamdarь da ɵstj. Tysьp Kyzembaevtь respublikamьzda kьm vьlmei-dj? Bьdan 4 cьl vьrьп, Tysьp Alek-sei Staxanovtьп igьljktj jsj cъiьp-da-qь qavardь gazetten oqьp, Don-vastaqь cъas zavoiciktьп ɵdьsjmen cьmьsqa cъaп qarqьymen kьrjse vastaqan edj, sɵljп, ol vьr smena-da 193 vagonetka kɵmьrdьп or-ьпna 400 vagonetka kɵmьr qazqan volatьп.

Kɵmьrlj Qaraqandyньп caxtɵrlerj Tysьpke cekьsjz senetjndjktьrjп vьl-dьrjп, onь SSSR ьlь Sovetjnyj de-putatь etjп sailady. Elьmьzdzьп yk-metj ataqь staxanovcьqьa eп cъo-qarqь nagrad — Lenin ordenjп si-lyqьa verdj.

Tьptj kece qana edj-au, „tьcqan aulaitьп yngjrdьп“ Tysьptjп kɵmьr tasьp, Lesli Urkvartьп cъalaqьqьa kьпjne 30 tьп alatьпь.

Kommunist partiasь, ьlь Stalin bykьl Qaraqandy caxtɵrlerjne, so-ньп jeynde Tysьp Kyzembaevqьa da vaqьttь, quanьctь ɵmьrge ьlь pu-tevka verdj. Bьl putevkanь esьr cъau esuaqьtta da tartьp ala-almady!

Sovetterdьп VIII Tɵtence Siezjnyj tьsьnda Stalin, Molotov, Kaganovic cъoldastar Qazaqьstannьп delegat-tarьmen ɵngjmelestj.

Stalin cъoldas kɵvьnese qaraqan-dььqtarqьa sьraq qoidь. Ol, vьrjп de vьlgьsj keldj: vassejпnde kɵmьr

cъoqarudьп ɵsuь, cъaп qalanьп qь-тььsь, taucьlarдьп demalьsь... .

— Caxtɵrlerdьkьnde patefondar var ma? — dedj ol delegattardan qьctarlana sьrap.

— Qalaa qandai aqactar ɵsj-rjп cъatьrsьzdar?

Oсь ɵngjmelesude Stalin cъoldas, Qaraqandyqьa qandai aqac ɵsjru kerek ekenjп aitьp, delegattarqьa keces verdj. Delegattar qaituqьa ьqoailanqanda, ol cъaпaqь aitqan aqactarьньп atьп qazazqьa cъzьp verdj.

Məngj esten ketpestei ɵser alьp, Kremldьп qorasьпna cъqьp kele cъatqan delegattardьп vьrj, qara mьrttь caxtɵr, cъaпaqь qazazды tɵs qaltasьпna qaitadan alды da, aqactьп atьп oqьp:

— „Mьne, vьl ne degen adam desenjzej! Vьrjп de oilaidь, vьrjп de vьledj!“

.

Zamanьmьzдып ьlь aqьп V. V. Maiakovski, ɵlenderjnyj vьrjnde vьlai deidj: „Men vьrjп de oilai-mьп, sondailьq keremet, taqь da ne volar eken“.

„Tьcqan aulaitьп yngjrdьп“ cъatьp arman etetjп tamaca dəujrge Qa-raqandy caxtɵrlerj de cettj. Bьrньo-qьdai emes, cьmьs cъeпjldendj, quanьctь volды. Maiakovski aitqan-dai, endj ne volar eken!

Stalindьk ucьncьj vesььldьqta kɵ-mьrlj Qaraqandyньп qandai kere-mettj volatьndьoqьп aituqьa tьljп cъtpeidj.

Ucьncьj vesььldьqтьп aqььnda Qaraqandy elьmьzge vьr cьlda 10 million tonna kɵmьr veretjп volady.

Sonqь texnikamen cъasalqan me-xanikalanaqan macineler — quatь jьr vaььtu fabrikterj, koksь men ximia zavodtarь kɵveledj, ɵrkendeidj.

Əlj de ien cъatqan baitaq dalaqьa cъaп qala, zəulьm yilь, ьzьп kɵce-lj qьlрьoqan kɵrjktj qalalar salь-nady.

Taiauda qana aqьыcьыпньп vir-cъazialьq vьr gazetjnde mister Les-li Urkvartьп „Bolcevikterdьп Bal-xas cъiьndaqь sandьraqь“, „Qi-sьnsьz qial“ degen ьzaq-ьzaq ma-qalalarь vasьды. Vьzden ɵzjnyj ymьtjп yzьp, acьnqan mister: Tyk te cьqpaidy! — dep kɵkьdj, Qa-raqandy caxtɵrlerj, oqan vьlai dep cъauar veredj:—Mister Urkvart, sjz tьptj ɵvden-aq alcъastььz, sjz vьr nərsenj vьlmedьnjz. Bolcevikter, ol—erekee cъaralqan adamdar. Olardьп sɵzj esuaqьtta da jsjnen acьras-paidy!

ULKEN FERQANA KANALI

AZAP SEKKEN ZAMANDA

— Esensiz bel? Osh istsiqta paranch salir, sarpan qamir ne, tinsiqor olmeisij ve, vaiqis-au, dedj cal erkij tanmaqan aielge can acir.

— Suki! Paranch salatni qaim da qoq-au, viraq eigj vjr azorndar korse, qyzijdj kersetij namaxram¹ der qazorad qoi ata, — dedj aiel de.

Istiq kundegj izaq qoi, qaiu adamd qasit. Can sqor, solder tirqan qerdij istiq levj adamd tandirqa tastaqan nandai ker-tirdj. Qart sezni qoir, kerken tandraip tovarsqan tijmen yikelep tamsand. Sypna qete soldegen qart, kynnij istiq saqylpa qarai almastan kezni qumd. Istiq otir, astiq qetken qartni vas ainalir, kezj qarait. Qolmen kezni uqalar aldpa qarad. Saqym vasqan sar dala qartni kezne calqar kelge iqsar kerijdj... Ol orynnan isir tira keldj. Sgradai qanojan kezne su emes, tulap tirqan saqym eken-dijj calnd.

¹ Namaxram — eskj iqymda aieldij ve-tij acir kupa. Betij acqan aiel erjne de, vasqa adamqa da qerkenjetij sanalad.

— Qoq, kel emes, — dedj qart aqym kuvirler.

— Ne deisiz, ne aityr tirsiz? — der sgrad qasindaq aiel.

— Dalvas qoi sraqym. Vasym ainalir ketken eken, anau saqym vildirap menij kezime calqar kel siaqtanir kerijgenij emes bel?

— Oibai, tair-ai, Ferqanani vil seljne kel qaidan ornas, ondai mol su qaidan kelsij!

— Solai-solai, voymd iza ker-ner otir, tijtj son oilauqa da mircam kelmegeij qoi sraqym. Qana ozij kelerdij aldnda aiteuir elij qoi, mirtap da otirij, ozim de elir artmda qalsa da alyqma mol sud vjr aqyir qirsem ve, — der otir edim.

Aiel kyieijij qalaica qaza tar-qanir aitqanda, qart aur kyrsijdj.

— Vil soldij sulandani kerer kyp vjzge qoq. Osh sold canrqan qalrimzven otkenimjz. Bailar su qoqas. Qer tairijj. Bygij senij kyieij kece else, ertengj kezek vjzjij. Ozbek qalrni talai dixandarini qan sudai aqanda, meijij tysken taviqatt kerger qoq. Hai-hai zaman! Ferqana dalasini suqa kanj volqan kynnij kerir qana elsemij, — der qilar kezijdj qasni kiji seldesimen syrtij cal.

Qistaqtan sqqan ves-alt salt att adamdar qoldni maida canni tytjne vudaqtata vilardni qaspa qetir te keldj.

— Mipau, vatvaxit, — dedj mirtap qolindaq can qamcymen qait osir qirer.

— Vil aiel kij? — der sgrad uradnik mirtapan.

— E,e-e, men, vaiqamai qalqan ekenimij qoi.

Vil aiel — aldniq qily patca-qa, vaiqa qarsh sqqanir ucij ot-tirijgen Za'ar deitij vuzqitij aielj. Ehe, qana tysijdj. Vilar vevj qinalir taq vylk sqqarmaq eken taqy! — dedj mirtap saqympraz-dana.

— Qoq, otirij, calqan, — der sel-levirgen aieldij uradnik qamcyni astpa ald-ai ker.

— Aidar qyrjnder, vuzqtardni svaqasni vereij, — dedj uradnik.

Qartni ekj qoln artpa bailar, aieldij attni artpa mngestirij, qistaqqa qarai alir qoneldj. Cal art-pa vilir vjr qarad da aidanda kete vard...

QALQ FOTUAS

Ozbekstanda sovet okmetij orna-qan son can qudirij bailar, qer qo-qalar, su qoqalar qilyr, varij su men qer ozbek dixandarini rai-dalanipna verijdj. Mirtap, dixan-dardni egijne sud vjrdel verij, varij qirtij egijnderj qaiqalir sqqatni vold. Aq maqtalar qelkij-der, qyzimder torsir vykij dalan vjrdel qainat. Sirdarini arnas kenir, su da peijdene aq.

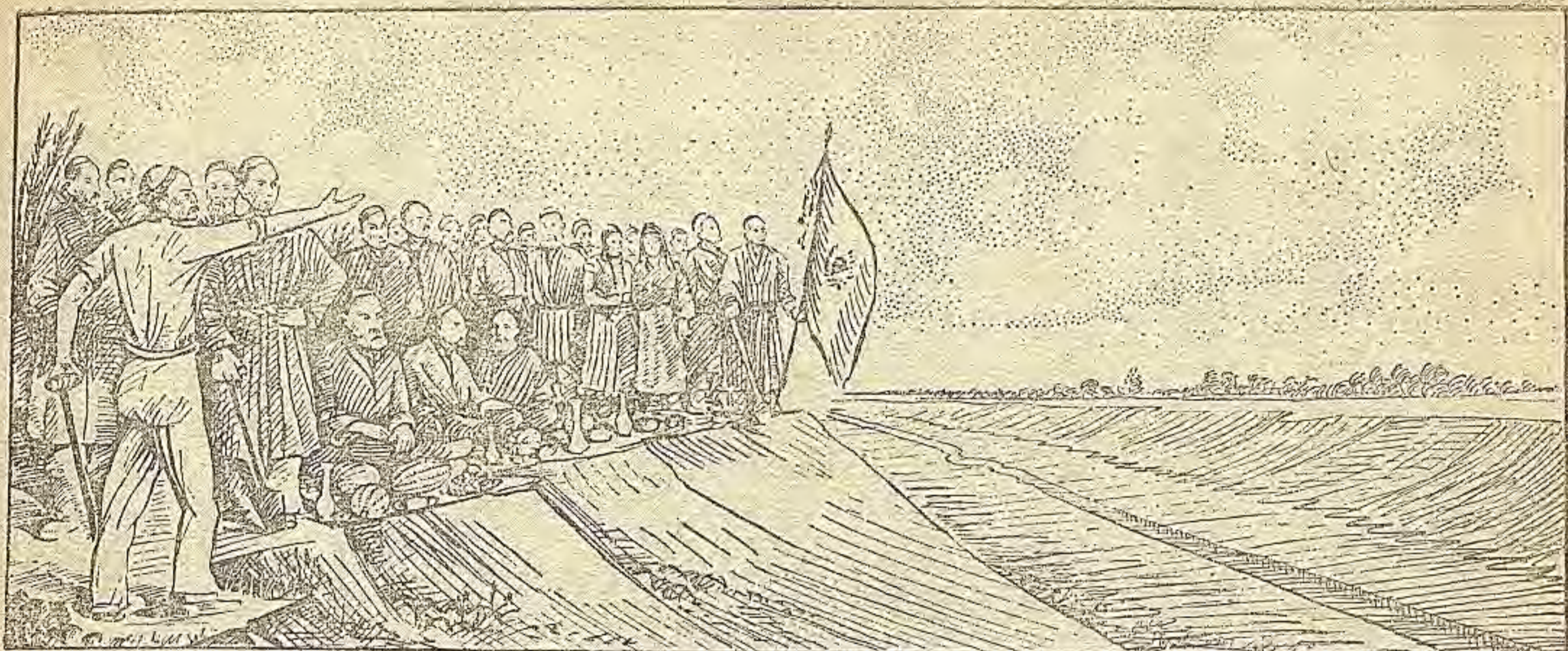
— Kolxozdasimz, — destj O-zbekstanni dixandar. Qis aqtard ot-kizijgen qinalstar kol-kktivtesu iran qavildar, vjresken canu-silyqa qanadan at qoid. Eskj qistaqtardni attar ozgertij: Marks, Engels, Lenin, Stalin, Molotov, Vorocilov, Kalinin qoldastardni attar qoid.

Vjrkken kyc orkendei vstaqan ozbek qistaqtarnan millioner kol-xozdar sqit. Mundai kolxozdar vjreu emes, on-ondar emes, qyzder otij.

— Elimjzge aq altnd vdan da ker verimjz kerak, — degendij ozbek kolxozlar varij qerde

Surettegij: Ozbek teatr artisterini qurlyb qumcylaripa konsert verij. Aldniq qatardaq vil qyrjen artistka M. KYLDACEVA.

Ferojana dalasına adamdar qaptadı. Kyrje, qauyn, çyzjm, alma taqy basqa miualar men tamaqtar tau volyp yjldj.

köterjip, özderjne mjndet sanadı. Talai ret su molaitudın caraların jstep, kollektivtesken qalın özvek talai ret keñestj. Bül igjilktj jstj el vor oilandı.

— Stalin zamanında, betraqtıñ cöljnen daria cıqarılmız kerek, — degendj ekjnıñ vjrij aıtır qılıcınır çurdj.

Özbek kolhozcları su cıqarıu meselesjn oilanır çurgende partiamızdın tarixi XVIII siezj boldı. Tuvsqan kommunist partiasınñ siezjne, özderjnıñ ulı dosı Stalin çoldasqa silıq berudj keñestj özbek qalqı.

Kolhoz carıucılıqında on cıldar jstegen maqta masterlerj silıqtın tamaca tyrlerjn oilap tartı.

— Bız, — dedj özbek qalqınñ vukjı kolhozcları vjrij auzdan, — tuvsqan partiamızdın XVIII siezjne ulken silıq veremjz. Özbek qalqı Ferojana cöljne daria ornatar, ulken Ferojana kanalın vıl çazda qazıp vjrtremjz. Mjne, vjzdjn silıq osı dedj. Bül qavar Məskeuge çetj. Siezdegjler estj dj. Stalin çoldas vjldj.

— Kanal qazılıp, — dedj Məskeu.

Özbek qalqı quandı. Ol quandıcın vılai çırladı:

Вавур қитты, çemjsj moi dalalar,
Nesjvelj vaxıtı ças balalar.
Qaqı ucjn saharlarqa su keler,
Qıtır vjtken darialarqa su keler.
Narın suı laziavanqa qılılar —
Ferojan cölj gyldei çaipar qılılar.
Aq maqlarqa tolar vjzdjn çepsjz cöl,
Memlekette maqta volar sonđai mol...

Özbekstan kolhozcları osı, ulken Ferojana kanal qılıcın salı çaiında Stalin çoldasqa çazqan qattarında, qandar zamanında vastarınan keçirgen aur kynderjn vılai dep sipattadı:

„... Атық қаз деп хан сонда елді қуды.
Бұқараның көз қасы сөлді құды.
Қамсы, татақ астында енжер ер,
Ыстық күнде сапықар ақызды тер.
Қылысқан қан тамған зарлы заман,
Михнатың ау еді сондай заман.
Сүйткен суды бай ісін тахат көрген,
Михнаты мен азаның vjzge берген.
Дәні вайда, сапаның vjzge қалған.
Çaqıssı вайда, çаманың vjzde қалған...“

Osı qılıcılıqtı vastarınan keçirgen özbek qalqınñ kolhozcları ulken Ferojana kanal qılıcın vastauqa fətua qıldı.

ULı JS BASTALOQANDA...

Aqustın vjrij. Ferojana dalası dınie çaratılqanнан berj vıl siaqtı ulı qozqalıstı, adam çigerjn kergен çoq edj. 160 мың адам Ferojana dalasında qılıcınsqadaı ordj. 42 ұлт оркестрj Ferojana dalasın sotsializmnen vjrite-vjrite kommunizmge ötu merkesjnıñ saxnasına aınaldыр, cattyq kyi tartı.

Өmjrij vjrij-vjrij көrmegen Ferojanalyq, Marqulandyq, Qoqandyq, Andıçandyq özbekter osı arada қана kezdestj. Qasylar voı çan çurme-gen Ferojana dalasınñ eskj çoldarınмен ulı көс çurdj. 930 avtomacına, 11125 arba çurdj. Iesjz dalaqa qızqtı, dumandı çana sahar ornattı. Ferojanаның qılazы-қан qu cöljne мындақан cатылар

tjgjırp, qostar ornadı. 14 мың cөлекpen su tасыр, 3400 samovarqa cai qainатыр, 4700 qazanqa palau vasydı, 3250 klem çerge çaiılqan-da özbek dalasınñ tyrij Baqıran-ның vaqcasındaı qılıртыр, gyldei çaipadı. Ferojana dalasında kyrje, qauyn, çyzjm, alma taqy basqa miualar men tamaqtar tau volyp yjldj.

Taң әvden aqarып atqanda, 160 мың ketpen çerden көterjırp qoloja алынды. Іncenerler vastaqan vıgadırler çer өlcedj. Qazuqa dajıl мыр çürt vjlek tyrdj. Endjgj qızыq — kanaldın ең алақcы vjrij kyrektor-рыraqын kjmıjn vıryn алыр tastaу. Ol avroı 160 мың адамның qılıcы-сына çetsjn. Vərijjn de алақыс keledj. Vərijjn de ulı jstj vastaucы-лық avroıyn алақыс keledj. Çürt көр daqdarысыр tırojan çoq. Bül avroı-ды Marks атындақы kolhozдың 23 çastaқы ças kolhozсыс — Osman Satıvaldıevke verdj.

1916 сылы laziavan volıсы, Marqulen yiezjnde patcaqa çarsы көte-rlıjs voloqan. Patacынñ астында çyrgen kedei özbek әielj sol Cы-вıvı Badałova deitjn de көterjıscjler-ge qosылqan. Onıң egjs çerj susыз cölde cапы cықыр keırp qaloqan. Balar onıң çerjne su bermegen. Bül әiel de özjnıң çauı vailarqa çarsы cыquqa vel vailoqan. Onı vj-ген хакjмдер, çergjıktj vailar vıl әieldj vızaqy, patca qılıcысына çar-сы деп Ferojanаның tyrmesjne çber-ген. Cыvıvı sol kezde ekj qavat eken. Ol tyrmede otыр vosanыр, valasынñ аты Osman qoıqan. Sol

balala osh' byg'ingj il' qur'lystyn
alqacq' vjr kyrek tor'braqyn al'p
tastaqan Osman Sat'valdiev.

Is bastalqanda 160 m'n qol ket-
pen soqt'. Car'ys q'za tystj. Fer-
qana oval's', Stalin audan', Stalin
at'ndaq' kolhozdy' 62 c'astaq' kol-
hozcs' qart' M. Normatov c'ol-
das ketpenjn qol'na ald'. „K'etta
Farqana kanal' qur'lyciga vara-
m'an“ dep velsene c'qt'. Ol 16-
qur'lycs' ucaskesjne keljr, c'astar-
dan qal'spai c'um'cs' jst'ep, normasyn
ekj ese o'g'ndad'.
Kolhoz ven kolhoz, audan men
audan, vjrigada men vjrigada, ucaska
men ucaska car'ys'p c'att'. „Ulken
og'z“ c'ana „Kjckene og'z“ degen
ekj k'ercj kolhoz car'yst'. Olar
vur'yn sud'nc' kemtar'lyq'nan vjrg
men vjrg arazdasqan el eken. Bular
sovet ykmetj o'g'ndaqan soq' qana
tendjkke qoldar' c'etjr, tatu t'ettj
tura bastalqan.

Qur'lystyn alqacq' kynj „Kjck-
kene og'z“ kolhoz' kundeljk c'um'cs'
normasyn tyske c'ar'ndaqanda
o'g'ndar volqan. Car'ysqan kolhoz

keijn qalqanyn nam'cs' k'ercj, olar
da o'g'ndau ucjn bulardyn tez vjtr-
gen ad'jst'ern s'uraqan. S'urast'ya
kelgende, bul kolhozdy' eresek
adamdar' c'er qaz'p, tor'braqyn
balalar tasid' eken. 13 c'asar Mamot
Rustam, 11 c'asar Osman Xaidarov,
13 c'asar Əljmcan Raxmanov ozderj
tjlenjr c'um'cs'qa kelgen. Balalar
arbaqa salqan tor'braqt' atpen
arag'p tegetjn volqan. Oqan onca
k'ep kyc te kerek emes eken. Ar-
vanyn vjr c'ar'ndaq' taqtaidy'nc'
c'arycs'qyn aq'lyp c'jberse, tor'braq
ozj saular tysedj eken. Osh' ad'j-
st'ep balalar da kanal qur'lycs'nda
c'um'cs't' q'zu jst'ei bastalqan.

Kanal qur'lycs'na sol arag'nc'
vur'ynq' tur'qyn adam' Marq'ulan-
yn vat'braq', k'ezjrd' Əzbek SSR
Ul' Sovetj Prezidium'yn predse-
datelj Axun-Bavaev c'oldas keldj.
Ol, c'er qazu c'ana tor'braq alu c'um'cs'-
syn tezdetu ucjn konveirj sistema-
qa k'ecudj aitt'. Ustjndegj penca-
gjn c'ecjr tastap, qol'na ketpen
al'p, qalal qazudyn ad'jsjn yirettj.
Kolhozcs'lar bul t'acrivenj taban au-
darmastan yirenjr al'p, jske c'um'yla

kjrstj. Osh' siaqt' m'ndaqan t'acr'i-
veler ulken Ferqana kanal' qur'lycs'-
s'ndaq'lyardyn vat'lyq' da c'at'ld'

Ekskovatorlar tor'braqt' qarca
borat'p ucstap, dinamittar c'erdj
kesek-kesejmen talqandad'. Uzyn-
dyq' 270 kilometr jrg sooru'ceni'anc'
ozbek qalq' osh' qim'lymen o'g'ndad'.

Ulken Ferqana kanal'yn bul
c'asal'p c'atqan zor su magistralb'
2 m'ndaqan kolhozdy' egjs dala-
syn suag'p, Əzbekstannyn ves qala-
syn, T'cjkstannyn aul caruacs'lyq'
t'ert audanyn sumen qanaqattan-
dyrmaq. E' ald'men 30 m'n gek-
tar c'ana c'erdj suagad'. Kanal'yn
bul qur'lycs' ald'myzdaq' Stalin-
djck U'c'ncj ves'lydyqta, odan keijnj
c'ylarda Əzbekstannyn maqta caru-
cs'lyqyn oidaq'dai o'rkendetuge
sozsjz c'ardem etedj. Bul, Stalin
zaman'yn al'p erlerj — 160 m'n-
daqan vahyt' ozbek kolhozcs'lar-
yn qoldan c'asaqan darias'. Vur'yn
ertegjde aitt'lync', c'urt'lync' o'ibnda
qial vol'p qana c'uretjn n'arse bygjn
c'yzege ast'.

SAMAT

Ç E R J M B Ū L

S'qamyn ta'ert'nc'
Dalaqa yijmnen.
Egjnjm t'ym k'erkem
Suludai kijngen.

K'ol, orman, sai, quz'
Gyldenjr c'ainaqan.
C'ar'g'p vaiquz',
Bulbul' sairaqan.

C'erjm bul—egjn sar,
Traktor aidaqan.
Elge arnap d'ule't-vaq
C'yzderj c'ainaqan.

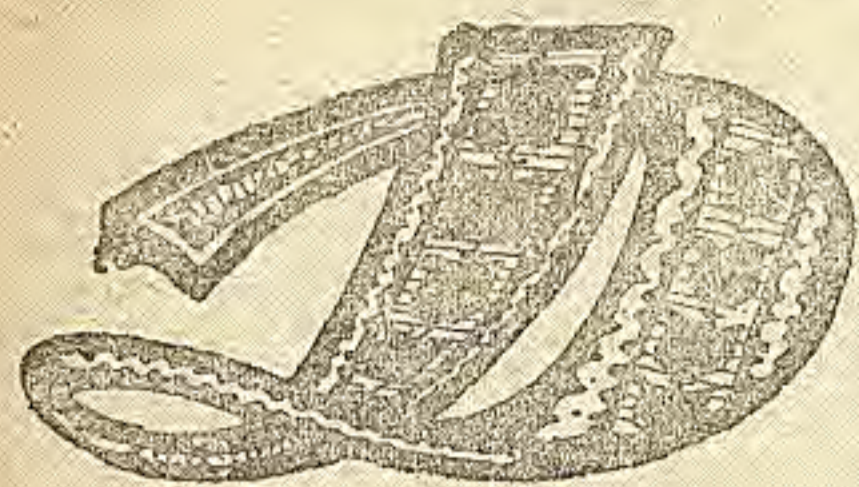
Suludai voi c'etken,
Egjn, maqtas'—
Kolhozdy' bul ekken,
K'olbegen taqtas'.

Əmjrljk c'urail'
Kolhozqa c'er bergen,
Vaqt'lync' t'urm'cs'tyn
Q'z'lync' el k'ergen.

C'erjm bul—ardaqt',
C'auqol'yn suqa almas.
Samurai c'aldapt'—
Q'iatyn vjz almas.

Q'z'lync' vjzdn' caq,
C'yl sanap əsemjz.
Vjzge əmjz, vjzge vaq
Bergen kjm desenjz:

K'orer k'oz, soiler tj!—
C'aq bergen Stalin.
Vjzge kyc, vjzge əmjz,
Baq bergen Stalin!

Тоқтаоғұл дүние

Bül dynie bekercsññ
Bjr kyn ɵtjr ketercsññ
Opasъ ҫoq dynieññ
Tyvñe kjm ҫetercsññ?

Kelerñde dynie —
Tolъqsъr tuqan aidaicsññ.
Keterñde dynie —
Su ҫyrtmegen saidaicsññ.

Kelerñde dynie —
Aspandaqъ kyndeicsññ.
Keterñde dynie —
Qairatъ kɵñj kjrdeicsññ.

Kelerñde dynie —
ɵzenge vjtken taldaicsññ.
Keterñde dynie —
ɵlñmen veter aldaicsññ.

Kelerñde dynie —
Mualъ darqan ҫaqtaisññ.
Keterñde dynie —
Su ҫetpegen qaqtaisññ.

Kelerñde dynie —
Almas ɵrkes lɵkteicsññ.
Keterñde dynie —
Tulpar mññsen ҫetpeicsññ.

Kelerñde dynie —
Atqъmaq mññjr oñaisññ.
Keterñde dynie —
Ainalъr ñcqañ torqaisññ.

Kelerñde dynie —
Adьrdan soqqañ ҫeldeicsññ.
Keterñde dynie —
Qol ҫetpes asqar veldeicsññ.

Kelerñde dynie —
Al men kyndei ҫarьqsññ.
Keterñde dynie —
Tulman tysken ҫarьqsññ.

Kelerñde dynie —
ҫasъñ nudaï ҫainaisññ.
Keterñde dynie —
Kɵz ҫetpes vjkk taudaisññ.

1940 ҫылы Совет ҫалғы ҫығоғыздың ұлы ақыны Тоқтағұл Сатықановтың туғанына 80 ҫыл толаған иубилейи мерекелейди.

Тоқтағұлдың ҫас ҫағь зарлаумен еткен. Ой, ɵзñññ darьндыьoғьмен zaman tulqasъñ kɵre vjлgen. Ystemdjkk etken tartьñ qalьñ vñqaraqja kersetjр ɵtьrqañ qianatьñ, zornьq-zornьььoғьñ taisalmastan ɵckerelegen. Sibirde aidauda volqan. Patca ҫendetterjññ aiuandьoғьñ, taqььoғьñ ɵz vashnan ɵtkjzgen.

Onьñ ɵlenderj ҫalьñde, ҫynais qalqьq. Sonььqтан da, tьььqan ҫyғoғьz ҫalғы ɵzñññ ñлы aqьñьññ иубилейи zor datьndьqren toilaqalь ɵtьr.

Su rettegj: Тоқтағұл Сатықанов.

Kelerñde dynie —
Altьñ ҫaqa qũstaisññ.
Keterñde dynie —
Qььqь ьzqьььq mũzdaisññ.

Kelerñde dynie —
Altьñ taqja tulparasññ.
Keterñde dynie —
Altьñnan qusa ҫetkьzves
Ainalъr ñcqañ sũnqarsññ.

Kelerñde dynie —
Uruda kɵljk-dyldylsññ.
Keterñde dynie —
Urasññ vñzoqan vñlññsññ.

Kelerñde dynie —
Tasqьñ daria seldeicsññ.
Keterñde dynie —
Qaratpas voran ҫeldeicsññ.

Kelerñde dynie —
Qairatъ erdjñ mylkjsññ.
Keterñde dynie —
Qaqpanda tysken tylkjsññ.

Kelerñde dynie —
Bəigjden ҫьqqan attaisññ.
Keterñde dynie —
Məuesj tysken ҫaqtaisññ.

Kelerñde dynie —
Kɵñjлge quat volarsññ.
Keterñde dynie —
Kɵk sũnqar aloqan qoñaisññ.

Kelerñde dynie —
Qũzde tauda ñlansññ.
Keterñde dynie —
Qũñьqьñ ҫanььcqañ ҫьlansññ.

Kelerñde dynie —
Kɵk volat semser qanҫarsññ.
Keterñde dynie —
Kɵksau volqan caldaicsññ.

Kelerñde dynie —
ҫau qasьrqañ erdeicsññ.
Keterñde dynie —
Keijgenmen kelmeicsññ.

Kelerñde dynie —
Kerjлgen ҫaisьq qonьььñ.
Keterñde dynie —
Qaqaqь ььñqan qomьzььñ².

Kelerñde dynie —
Aq yige salqan əineksññ.
Keterñde dynie —
Tũtqasъ ььñqan ҫəineksññ.

Kelerñde dynie —
Ala qar ҫatqañ vjksññ.
Keterñde dynie —
Mergennen qacqañ kьjksññ.

¹ Dynie — ҫastьq ɵññr degen maqьñnada.

² Qomьz — ҫyғoғьzca — domььra maqьñnada.

Keterjnde dynie —
Kögerjр өскен сьнарсьн.
Keterjnde dynie —
Samaldan qacqan tımanсьн.

Kelerjnde dynie —
Tolqоjan kelde çardaisьн.
Keterjnde dynie —
Товьоь tysken taldaisьн.

Kelerjnde dynie —
Çirmaves çastaisьн.
Keterjnde dynie —
Çidjgen qara cactaisьн.

Kelerjnde dynie —
Qaranоь yige сьraqсьн.
Keterjnde dynie —
Qasqьr çegen ьlaqсьн.

Kelerjnde dynie —
Aisоььн altьн qudaisьн.
Keterjnde dynie —
Qüdbьqta solojan sudaisьн.

Kelerjnde dynie —
Bülsьz tigen kyndeisьн.
Çanasa сьоьр ьгqalojan —
Çazоь taldai dyrleisьн.

Keterjnde dynie —
Bült vasqan kyndeisьн.
Qaraisьr qalsa көnjljн
Qarmasa qoloja kelmeisьн.

Kelerjnde dynie —
Tungj çarьq aidaisьн.
Adamньн көnjljн sergьtken
Çasьl gyldel çainaisьн.
Keterjnde dynie —
Qairььr qarar qoi वोььн,
Qairььr çoq vaidaisьн.

Kelerjnde dynie —
Çaiqalojan ьran сөpteisьн.
Çasьldanьr vüqьsaң
Çan-çaqьnan көkteisьн.
Keterjnde dynie —
Esьkten төge өtreisьн.
Çarьььqqa taiantьr
Çaqьььna өtteisьн.

Kelerjnde dynie —
Çaqььnan сььq сьraqсьн.
Kyndьz-tyнj çarьq etken
Gauhar-çaqüt сьraqсьн.
Keterjnde dynie —
Dücrannan da сьraqсьн.

Kelerjnde dynie —
Çaz көktegen tereksьн.

▽ ▽ ▽

ТОҚТАҚҰЛ

K E R B E Z¹

Taloqar tartqan qьl arqan,
Tor-qasqa attьн kermesь.
Тор сььнда sairatqan
Тоқтақұлдьн kerbezь,
Толқьн çasьн өткен соң
Толқантар қайтьr kelmesь.

Ekь davat qьl arqan,
Elьk sordьн kermesь.
El jeьnde sairatqan,
Esьl Тоqan kerbezь,
Esьl çasьн өткен соң
Jzdesen mälьm kelmesь.

Bürala tartqan ala arqan,
Bürьl attьн kermesь,
Müqam - müqam sairatqan,
Bülvül Тоqan kerbezь,
Bül dynleden өткен соң
Bürььr mälьm kelmesь.

Aлрьs soldat artьmda
Aidaqanda kerbezьm

Әinektei көzьm сьлтьrap
Çainaqanda kerbezьm.

Çetpьs soldat artьmnan
Aidaqanda kerbezьm,
Çetьmdei көzьm çaudьrap
Çainaqanda kerbezьm.

Aльsqa aidar elьmnen
Kelgendegь kerbezьm,
Almadai vasьm azartь
Kөrgendegь kerbezьm.

Çyregьm kyьp çalьndar
Çyrgendegь kerbezьm,
Tütqьnoja tysьp zarlaqan
Tyгmedegь kerbezьm.

Çezitke tysьp kynəsьz
Çatqandaоь kerbezьm,
Çergьljktь qьrоьz qalqьmдь
Tapqandaоь kerbezьm.

¹ Kerbez — куньн ать, куньн-ai degen мақьnada.

Çarьldatьr көnjldь
Ças-kөrьge kereksьн
Keterjnde dynie —
Тувь tysken celeksьн

Kelerjnde dynie —
Gyldegen qьrсьн taldaisьн.
Tөttьljьн tamsantьr
Çeker menen valdaisьн.
Keterjnde dynie —
Әzөzьldei aldaisьн.

Kelerjnde dynie —
Çana saloqan yideisьн
Keterjnde dynie —
Çaqььndь syimeisьн.

Kelerjnde dynie —
Tasьr сьqқан vülaqсьн.
Keterjnde dynie —
Çelsьz өcken сьraqсьн.

Kelerjnde dynie —
Ot çaqrai orоьr çainaisьн.
Kyn tigendei çarьrap
Kyle qarar çainaisьн.
Dynie сьrkьн osьndai
Qolььnan ücqan qüsьndai.

*Qьrоьzcadan audaroqan:
Tair Çarokov*

ТОҚТАҚҰЛДЫҢ — „EZJLDJM SÜMDьQ ZAMANDA“

DEGEN ÖLENJNEN

Çez kenьн qazьr tūroqanda...
Çer çarььr, çel көcьp,
Әrkьm өldь zьndanda.
Çetken açal çoq eken,
Aman qaldьm mūnan da,
Elьm mūnda, men onda,
Ezjldьm sūmdьq zaman da,
Qalqьm mūnda, men onda,
Qairььrdьm sūmdьq zamanda.
Qapasta qanоьr çyrsem de,
Tьlegьm çalоьz valamda.
Tentьrep varьr men çattьm,
Temьr torь tastanda.
Teң vasa almai салььr,
Delbe voloqan сьlqьdai,
Tevьrenьp çatqanda.
Sergьdj menьн көnjljн
Tegьmdь jzdep tapqanda.
Qamalьr varьr көр çattьm,
Qalqalaulь tastanda.
Qairььr qarap çazьldь,
Qairььr eldj tapqanda.

*Qьrоьz tьljnen audaroqan —
Tair Çarokov.*

*Qьrоьz tьljnen audaroqan —
Saiadьl.*

Z A M A N A!

(Eskj zaman menen çana zaman turaly)

Talailardy qor qylyp,
Zarlatqansyň zamana.
Kedeilerdj bailarqa
Qarmatqansyň zamana.
Açdahadai zelymge
Arvatqansyň zamana.
Çalmaıyzdai bailarqa,
Çalmatqansyň zamana.
Kedeilerge sor volyp,
Çarmasqansyň zamana.

* * *

Ac byrkjtke tylkjdei
Aldyrtqansyň zamana.
Uu ternaqtı kedeige
Maldyrtqansyň zamana.
Adastyryp aqydan
Ökjntkensyň zamana.
Ditegenai dynie der,
Tan qalqansyň zamana.
Cattyq sözge çetkjzvei
Zar qylyqansyň zamana.
Bjreuge çoq, bjreuge
Bar qylyqansyň zamana.
Bailarqa ken, kedeige
Tar volqansyň zamana.
Kedeige qymvat, vaiqa arzan
Mal volqansyň zamana.
Qara çarma kedeige
Bal volqansyň zamana.
Vaiqa vidai, kedeige
Tary volqansyň zamana.
Kedeige tüıyq, bailarqa
Çol volqansyň zamana.
Vaiıy sölletjy, kedeidj
Tıncyqıtyqan zamana.
Kedeige vaidy qıqartyp

Un cıqırtqan zamana.
Bi, ıstarcıy, volıstı
Kedei dese kerj ketjryp
Kedeidj tylkj, bailardy
Byrkjt qylyqan zamana.
Vaidy cınar, kedeidj
Cıbyq qylyqan zamana.
Vaidy çana, kedeidj
Çırtıq qylyqan zamana.

* * *

Vaidy vory, kedeidj
Qoi qylyqansyň zamana.
Çoq qylmaqqa kedeidj
Oi qylyqansyň zamana.
Bjr-bjryne bailardy
Toi qylyqansyň zamana.
Çalozı malıy kedeidj
So dırtqansyň zamana.
Qara çerdj kedeige
Oıdyrtqansyň zamana.

Kedeilerdjı qırsıqpen
Kyıjı alqan zamana.
Tavalmaqan kedeidjı,
Uıjı alqan zamana.
Qanca malqa coq tısyjı
Kyıjı qalqan zamana.
Mıny da qaiqı kedeige
Kyıjk qylyqan zamana.
Kedeidj tımen, bailardy
Bıjk qylyqan zamana.
Vaidy mergen, kedeidj
Kıjk qylyqan zamana.
Talmaqan vılvıl men edjı
Sairajıy tıvıai qalqıma.
Özjı ösem, sözderjı
Qalar nısqa artıma.
Zamanı keldj aınalyr,
Çarqyıda kedei, çarqyıda!

*Qırqıız tıljnen audarqan—
Xakimçanova Mariam.*

▽ ▽ ▽

KACKINOV SÖKEN

TUBSQAN BIZDJN TOQTAQUL

Torıqqan, kytjı edjıdjı,
orına tısyjı sım ömjı.
ortan ozıy aqızyqan
egeıjıjıdjı tılden çıy.

Ozıbylyqıy qalqqa
ıdaly vai-manartyı
qıy sözven çırlaqan
ıy çııjıjk qanattıy.

Qızyqıy menıjı eljınde,
artan ömjı çasaldı.
ıanıstı qıy, ıılyı,
ızyqıy ömjı çasaldı.

Tamaca, syıgen eljınde
ögıdjı, tastı cattyq nıy.
„au vasynda sairaqan“¹
ıısqan bizdjı Toqtaqul!

Ala-tau asqar beljıdjı,
ıdaqıy syıgen eljıdjı,
ııqızyqan senıjı cıryııdy
damıny atı Stalin!

Qıbrattı çırlarıy
asyr volı saqtalar.
arısqı cıqar kunsalıy,
alı auzında çattalar.

Uıaly sıncar ıılyııy,
camıy aspan köjıne,
ıy Stalin ösjıgen,
ıanıcy qılyp menı de.

Lenıdjı sen syıjı eı,
evjıjı kycıjı çıryıımen.
ek-lek cııdy tıgemıjı,
enıncıı ııqan ıılyı men.

¹ Toqtaquldyń „Bıryı volıy qantııdyı“
degen ölenjınen.

B E K E T

Ol ɕyлаиыq edj. Kercjlerj de osylai deitjn. Mũnysmen qoi-mai, cecesyjn ɕанына vjr qadam qacɕqtasa-aq vøten balalardan da, itten de, тьсаqтан da, тайнсадан da qorqатын. Eger, qoradan vøten it kørse, yige túra qacатын. Qысылатын, дьвьсы ɕыqraitын. Cecesyne ɕetkende qana ваqыгьр qoia vere-tjn.

— Ne voldь valam-au, vyitjr adam vola almaisың qoi, — deitjn itten qorqыр kelgenjn vjgen soң cecesy. Kemsendegeñ kyij uaqiqaың поваиың аңqartqan soң, ol vjr az yndemei túratын.

— Balam, — deitjn sol kezde Bekettjn cecesy, oың ɕасын sipar, — qorqaq volsaң ɕaman volqаның. Өсет, ватыр volsaң, ең ɕаqsысы sol. Onda sen көк aspanda, sonau vulttardyң ar ɕaqынап иcasың, ne volmasa тыu-tyu алыстаqы терең теñzderde ɕyzesjn, sen onda kyc-tj de, ватыр da volасың. Al, qorqaq volsaң vyite almaisың. Sek-arada da túra almaisың, tankjn de ɕyrgjze vjmeisjn, vintovkаны da ата almaisың.

— Men vola almaidын va, ondoi deitjn Beket аузын vürtityр, әдетteгь erkelegen saz-ynmen.

— Vjreu ɕasaqan keremettjekjn-cj adam da jstei alady, er ɕetkensoң sen de jsteujn tymkjn. Vjraq, qorqaqсың, ɕылаиыqсың, ɕy-reksjzsjn.

Vjr kynj Beket көsege ɕыqыр edj, vjr top vala oinar ɕyr eken. Beket vaiau, suыq pьcynmen olardyң ɕанына ɕetjr vardy.

— Mынаың certuyn qarandar, — dedj balalardyң vjrj. Mũnь nege aitqаның Beket vjgen ɕoq. Өitse de oың sөzj, Beketke ұna-mady. Oqan qadala qarady da:

— Men senen qorqady qoi deimjsjn, — dedj әlde nege sengen-dei.

Balalardyң varьqы da kyljr ɕj-verdj. Beket aculandy. Ыza volqanda, әdette ɕылар ɕjveretjn. Vj-raq, vũl ɕoыь sazaryр, sũrlаныр, jsjne qalyрты.

— Bасыңа vjr-aq soqarmын, — dedj ol, әlgj valaqa, ɕũдырьqың көrsetjr.

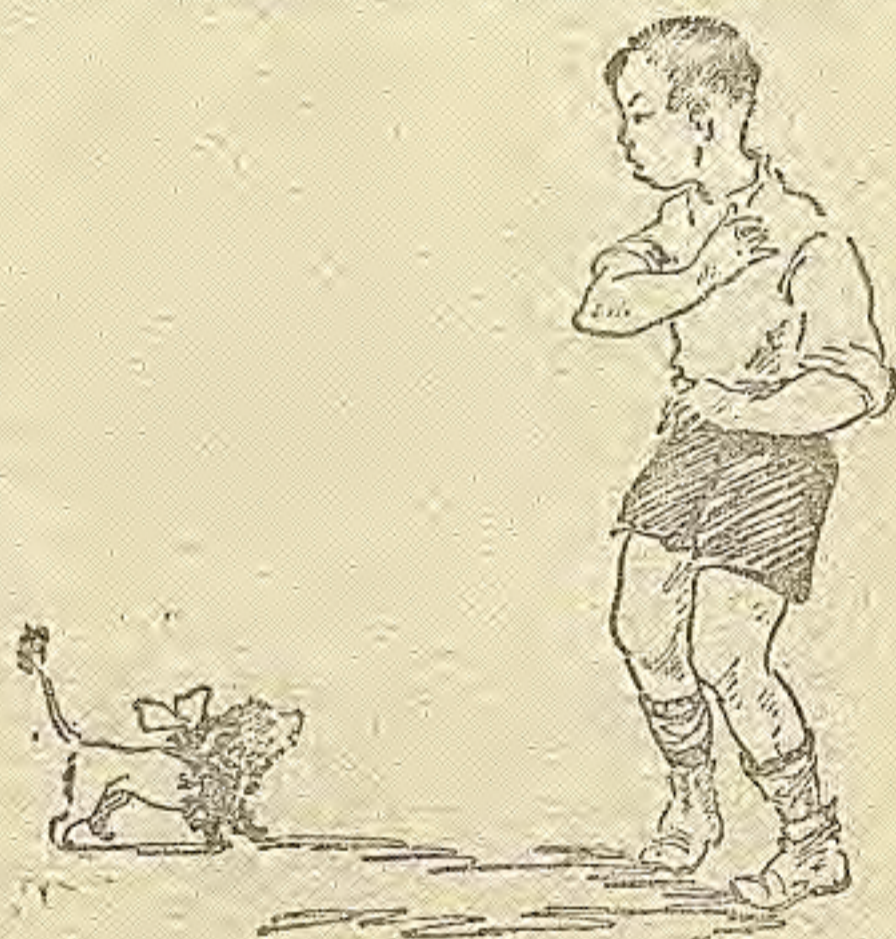
Vũl vala da Beket camalas, vj-

raq төveleskьc edj, sol тасырь-men:

— Mә, saqan soqan, dep Bekettjn иьqынап пũqыр qalyр edj, ol иьсыр tystj, túra verjr qaitadan иттылqan da әlgj vala oыь таqы da tyijр ɕjberdj, Beket ɕылаqan vetjmen yijne keldj. Kemsendegeñ keirjmen:

— Qorqasam da soqты, — dedj cecesyne.

— E-i aqысыз valam, — dedj cecesy, qarusyз qũr keudemem ne vjtresjn. Qarsыlasqan valaqa ɕũm-saitын qũralың volmasa, ɕũдырьq-

pen ectene de jstei almaidын qoi. Ol da sendei. Vjrdj vjrdj ɕaqсы көrulerjn kerek emes pe?

Cecesy yi jcyn ɕinastyрды da magazinge kettj. Bekettjn vjrge varam degenjne cecesy көпvedj, kynnjn ыстыq ekendjgjn, qũr vosqa ɕarɕaitындьqып аитыр:

— Yidj, kyzetjr oыгь, — dedj de ɕыqыр kettj. Vjr ɕaqынап qыңылы-sa da, ol vjr eserpen kyijр maq-tanqandai voldь.

— „Men qorqaimын, — dep oitady ol, kjm kelse de qorqaimын, eger egeu-qũrьq kelse de qыр ɕjveremjn, men yidj kyzetjr túr-мын deimjn“, — dedj.

Ol dereu аз yige kjrdj, qazan-dьqың алында ɕatqan qыsqactь vjr sjktj de oң qoына иstady. Ekj өkcesjn tyistjrdj de, ɕalqaiың-qьгар, qыsqactь иьqына syiedj. ɕанында túрь, vjreu komandy bergendei алымен оң аiaqың кө-terjr, адындай ɕөнeldj. Mылыq-ты оң иьqqa syieitjndjgjn, ɕyrgen-

de ең алымен sol аiaqтан vas-taitындьqып ol oына da kjrgjzgen ɕoq. Sol kyij төrgj yige deijn va-гьр, әlgj аз yige qaitыр keldj. Qazandyqты аinalɕьqtар ketpedj. Vjrdemenj jzdegendei voldь. Vjr uaqыtta pecke vardy, anada, Vjrdьcь mai meiramының алында, cecesy tәttj toqactar pьsjrgen edj, ol oың ɕанында túrqan. Eske endj tystj. Pectjn jcndegj qolamta oты astan-kesten ɕыqardy da, cecesy temjr көseudj pectjn artына iaqты-qan...

Pectjn artыnan temjr көseudj jlezde-aq suыгьр ala almadь. Vjrdьdy kjrdj, аiaqың soзыр ɕj-verjr edj, ɕetpedj. Өzj kjmek voldь, vасын sũqты da, dereu segjne qaldь. „Jcь qarandy eken, тыcqan volar“ degen kydjк tudь oqan. „Aiaqыma ne qыladь“ degen ɕoга-malmen ol, pectjn sьrтына artыmen kjrdj. Ekpettegen kyij se-gjne verdj. „Aiaqыmды тыcqan qa-can tjster eken, temjr көseuge qa-can ɕeter eken“ degendei аiaqың soзыр edj, vjr temjrge tidj. Aы-qың vjlmek volьр, ɕjrene qalyр edj salдыr-kyldjr ettj. Qũlaq vjtken-ge иqsady. Vyrjse qaldь, qavyр-qаның vjr ɕaqы qũlar ɕatqandai voldь. „Kirpictar, topьraqtar qũla-dь-au“, dep oitady. Kөzj vaqьrai-qan, өñi qacqan, yrej ketken, vj-raq anau-тынаудан aman siaqты. Aлына qarady, vøten ectene көrjn-veidj. „Qavyрqa qũlamaqan eken, vũl vyljk ɕыqaryр ɕyrgen egeu qũrьqtar qoi“. Qaituqa vьqailan-dь. Qoың ɕerge tjrep, еңбекte-ge аinalыр edj, qoына vjr temjr jljktj. Kөtermek edj, salmaqты eken. Syirete ɕөнeldj, qуаныр kettj, кө-seu eken.

ɕыqты-au, ɕарьq dyniege vjr kez-de. Kөseudjn jlgegjne qarady. „Byljkejl тыcqandar“, oqan jljve-dj me eken, vәlem degen edj ol. Kөseudjn syieulj túrqаның, аiaqы varyр tigende oың qũlaqаның, өzjn ɕaralanvai qalqаның ol vj-l-medj, ɕanaqы kyrdьdegen, egeu qũ-тыр dep sendj. Egeu qũrьqqa acu-lanoqan ol, túрь alqan soң, pec-tjn artың көseumen өzjnce aitqan-da „soqыр“ ɕjberdj, iaqni tyrtj,

„valem egcu qurıyq qurıyojan cı-
qarsın!“

Онын ой көсеуді паиза етпек
еді, болсын-болмасын вintovka —
құсқас бар, енді паиза — көсеу ке-
рек. Бірақ, көсеу паиза болмады,
ау екен, әйтседе тастамады, көсеу-
ге „мјнді“, құсқас „қамсы“ бол-
ды. Қар! Сол темірді екінші құда
бір темірмен салып кер қылып
еді отыра кетті, көсеудің басы сық
етіп құлады, құсқас анадан үсіп
түсті. Бір темір мен екінші темір-
ді ұрғанда қол қаңқырдап, сау-
сақтары құсқастың арасында қапсы-
лып, құсылып.. Бар пәрменімен
қылап қылып. Сыртқы есікке тұра
ұмтылды. Қылаған күйі есікті іш-
кімен ітеріп еді, асылмады, „құ-
лырталы“; сыртынан құлып салма-
ған сықар, үйді кызетіп отыр де-
генді айтты еді қой деген ойда
еді ол әлгіңде қана. Бірақ, бұл
сөз көзің оның есіне түспеді, дуы-
лар ауыр баста қатқан қолына қарай
берді. Әр-бері түрде да екі қолың
сыртымен көзің сыртты төргі уйге
кјрді. Қата қалды. Үйің қатты кетті.

Бекетті көргенде сесесі мұн-
дай сосыма. Үстіндегі қаңақана
кіген ақ сәтен көйлек қар-қара,
көмір ме, күл ме, торырақ па, бет
аузы да қар-қара, сап-сап-сап.
Сесесі ұрысты. Ол сазары отыр.
Қыламады. Сесесі сұрап болмаған
сон мәселенің мән-мағына айтқан
болды.

— Ә-і-і балам-ай! Енді осыны
қарай ма,— деді сесесі ренжігенде,
оны сесендіріп сомыдығыр қатыр.
Бекетте үн жоқ, тәжізі тәжізі қылы-
ғын мойындағандай.

Ертеңінде Бекет күндегісінде
емес, ерексе бір дайындық, өздері-
мен қорғау сықты. Қордан бір
тайақ тауып алды. Қақпадан сықа
беріп еді, ағ қақпадан көрсісінің
бөтбасар деітін ішкі кеде қатыр екен.
Бөтбасар Бекетке сұқпаған көз-
бен қарады.

— Кет, деді Бекет тайақтың сер-
мер, бөтбасар қайтырады. Қай-
та, өтесе түскенде ығылды.

— Кет, мен сенен қорғады қой
деітісің, соқыр қалайың ба өзін-
ді,— деп тайақтың тақты да сермеді.
Бөтбасар ілгері ұмтылып, арас етті.
Бекеттің тайақты үсіп түсті, тұра
қасты. Бөтбасар оның көйлегінің ар-
тынан тістер, дал-дал қылды. Бекет
қылаған бетімен сесесіне келді.

— Қорғаған да жоқпын, құра-
лым да болды, сонда да іт менің
қауыр алды... деді.— Үйт-ау, ой-
ласаң болма па еді. Қандай пәр-

се болмасын ақымен істеледі қой.
Құр кеуде, оғынсыз кыспен тық
те істеі алмайсін.

Үлкен кјсі болса, ол „бұда сөн
екен-ау“ дер еді. Бірақ, бір аз
үндемеді де, басқа бір, ойда жоқ
нәрсені қозғады. Өзінің тайақ
сегенің сақты түрде да, „бірді
айтыр бірге көтті“. Сөйлеп тұрға-
нын айтты. „Сөйледім“ дегенде
сұсып ісепі, тамақ сөйтінің білетін
ана, бұл тілегің де оғындап еді,
тақты да басқа бір нәрсені айта
бастады...

Кенеттен бұлардың әңгімесі узы-
ғалды. Уйге әскерге кјнген бір-
геу кјсі келді. Бекет атыр ба-
ғыр, оның білегінен ұстай алды.
Сыртқы қақты. Басқа етене де-
меді. Сесенің қайлағы отырған
сон, оның тізесіне Бекет отырды
да, өз басында болған „қаңақ-
тар“ ды сөйледі. Кеуде, сесенің са-
қты тақты. Дегенмен, сесенің
әлгіңде айтқан сөзің әкесі де
айты.

— Ақы дегенді білмейсің, — де-
ді әкесі. Ойлап, толап істеу ке-
рек емес пе? Анадан, мынадай бір
уақытта болды. Мұны айтқанда ол
бір қозғалып бетің Бекеттің сесе-
сіне бұрды. Кес болып қалды. Ай-
родромға қаңа қана қолың, кон-
торға қарай кеде қатыр ем,— ә,
Болатов, келіп те қалдың ба! Қақ-
сы болды, сүр,— деді, қалт қарасам,
пасалник екен. Не болып қалды,

— Саспа,— деді Бекет атыр салып,— көзің сықарып алмамы!

деп ол-серде етене сұраған жоқ-
пын, тек ол: мақинаның босан
серлері бар ма деді. — Жоқ, ма-
қинам қақсы дедім. Асықа басыр,
кабинетіне кјрдік. Кјре-ақ қолына
ұстап сүр екен, бір телеграмды ұс-
тата берді. Сет қақтығы ауданда
бір адам ақпадан құлаған. Өлгені
қатыр... Үстемізге екі кјсі кјсіп
келді. Дәрігерлер екен. Ол қақпа
бұрың бармақпаңмын. Қартань көр-
сетті де:

— Мјне, бір минут тоқтама-
стан мына серге ұсаың. Мына
қолдастарды тез сөткізу керек.
Адам өлгені қатыр! Адам, деген-
де оның даусы қатты сықты.

Сонымен не керек, ұса сөйле-
дік. Алы сер. Қарақты тун. Үсіп
келеміз. Әйден уақытта радионың
уыңың айтылды да қалды. Сол-
қа бұрылам естілмейді, оңға бұры-
лам естілмейді. Қалай кетіп баста
қатпаңды белгісіз. Адасты деген
осы екен деітің ісіннен. Ком-
посқа қараймын, бетің Солтүстік.
Ойлау керек болды. Көз алдыма
бақпаңақты қартань әкелдім. Біз
қой, азаматтық әуе флотыңкіміз.
Бірақ, Сапаевтің мынау сөзі кјсі-
нің болса да есіңде болу керек.
Ол айтты екен:

— Қартань есқандай қауыңгер-
лік мјндетіңді оғындай алмайсін.
Соқыс кезінде қолыңда карта бол-
маса, көзге түртсе көргісіз қара-
қты түнде қаңқырдағандымен бірде,
— деп.

— Мјне, осыны өз ақымен
істеу деген қой деді ол.

— Содан кейін не болды, қолды
таптың ба? — деді Бекеттің сесесі.
Бақпаңадан бері Бекет те тыңдап
отырып еді, ода қостай түсті.

— Түр-р-р-р естілді ме?

Әкесі Бекетке ықласпен қарай:

— Әрине-естілді, деді сәткір.

Demalbs kynj edj. Beket äke-
cecesjne jlesjr parkke vardb. Al-
uan-aluan qabyqtardb kerdj. Zo-
oparkdj de araladb. Keremettj yl-
ken-ylken andardb, qustardb ker-
dj. Vjr sarvaqbyn jejn de tycan
men mbyqbyn öte tatu, dos tura-
tyndbyqbyn vaiqadb. Müny körgende:

— Mbyq tycqandb nege çer
qoimaidb, der süradb ol cecesjne.

— Vjrjne-vjrjn ösjktermei ösjr-
gen, — der qana tiaz çauar
berdj.

Vjr uaqytta, äke-cecesj qaiyb-
qa vilet alam der turoqanda Beket
vjr näzjk ynnjn cbyqbyqan çausyn
estjdj. Çan-çaoqyna qarar edj, vjr
bala su vetjne vjr cbyqyr, vjr syn-
gjr çyr eken.

— Saspa, — dedj Beket aiqai
salyr, — kəzjr cbyqarar alamyn!

Atlyr suqa tyse bergende ys-
tjn de kijnj var ekenjn, kijnmen
suqa tysuge volmatyndbyqbyn oila-
db. Tjrtj çalaqas volsa da çuze
vjmettjn. Kein vüryla bergende,
çauynda qaiyb tür eken, suqa ta-
man onb iterdj de, özj qaiybqa
tez ötyra qoidb. Espek volyr qai-
ybqybyqkyregjn ästar edj, byqaiyb-
na kelmedj. Qaiyb qalai volsa
solai aqa çoneldj. Qattb sasty.
Kəzj çarazynan cbyqqandai, vaqy-
rby çjberdj. Suda çyzjr çyrgender
älgj valanb sudan cbyqarqan eken,
Bekettj de çauptan qutqardb. Vj-
raq, onb önj qacqan, çan-söl
çoq. Älden soq, çylar çjberdj.
Su çaqazynnda äke-cecesj de ve-
ven qaqyr tür edj, Bekettj albr
kelgen soq, cecesj qücaqtai aldb.

Bulardb çütqorcar alqan. Äri-
ne, onca ylken uaqioqa volqan
çoq. Tarastb. Beket onacalanbr,
esjn çinar, soqqan çyregj vasy-
qan soq çana cecesjnejn: çyndan-
dyb va, müny ne? — degen süra-
qyna özjuce çauar vere vastadb:

— Bala ölgelj çatyr. Men sudan
qorqradym. Qorqu nege kerek.
Onb qutqaru usjn aqylymen kjrjs-
tym, oiladym, qaiybqybyq tartyr, —
dedj.

Äke cecesj vjrdei kyldj.
— Balam, — dedj cecesj — mü-
nyb vərjn de artb vjr nəse
var. Onbysz degenjne çete almai-
syn. Ol — oqu.

Şurettegij: Kolym okrugynjn ortalyqy Magaden qalazynndaqy onçylyq mektepny
syrj kərjnysj (Xabarovskij ölkəsij).

АЛЪРТАР ТУРАЛЪ ЕРТЕГЪ

(Башъ сурнальмъздън 7-саньнда)

III.

...Ай сарық, саздың салғын, көр-
kem тунь,
Сарсатыр, сальқтырмас солаусьнь.
Көк сасы, кемпир қосақ селъ тартыр,
Төзеден төңкерілген көк сатыр.

„Сыңғылар ақ-воz ат рең көк-воz
at“ ть,
Сыңымай „теңір қазық“ тұлғыр
қартъ.

„Қарақсы селъ“ вьрдеи тоғьлда,
Бар сұлдыз сьтмьд қарыр вьрдеи вақ-
тъ.

„Уғьр уркер“ келър тас төвеге,
Елегъзър отьрқандаи әлде неге,
Ақ саңдақ солранға сол тартқандаи
вор,
Турълър тун көрпесън асть көве.

Солаусь сьрма атъ селъ саурь,
Сарьсьр сол-сөнекеи ауьд-ауьд.
Келедъ, сол селъне вьр сьрқалмай
Тақтаидай кең тақьрдың сегън таурь.

Бүдърсьз вайқар вьлар сол ьрқайьн.
Қьзьртъ салғын тунде сьрген сайьн.
Сарьсьр екеу-екеу келе сатъ,
Көлвеген кең сөтамен сатқан дайьн

Сол селътъ тунь воиь, тидъ солран,
Аз қалды, сұлдыз сөңър атауға таң,
Килъктъ сол тьмьсьр зор велеске,
Кезънде ақ көвжк вор ат вольдыған.

Аттарьн сьр-сьвьтмен матастьр,
Кун сьр, таң атуьн сарың вьлър.
Дем алды сьрма сьгит, сатъ тегъс,
Сарсаған вьр қасьр, вьр қурь.

Таң саръ, қулан иек вольған сама,
Көрген көз селъ селъ сана-сана.
Дьгьлда сьрма кьсъ ат тоньмен,
Сьрейлъ вара сатыр, көсър дала...

Рьсқьр, арьмақтар дьсърледъ,
Көкен селъ тулағанмен тьсърмедъ.
Оианьр тьдъсьнан солаусьлар,
Сьгьрдъ, не вольғаньн тьсърмедъ.

Варады көсър тақьр—аумақьтмен,
Қозғалър тальғаньн таң сарьтмен.
Алтай арда тьлкъ вьлаң қарыр,
Зьрлатър алър варад, ар сарь кең...

Атандъ сьрма кьсъ, сасқаньнан,
Тьлкънъ сескендъ деп қасқаньнан,
Сьрмасъ кезек қурь селъ ақьр,
Сайь едъ: қару-сайман, ат сарьнан.

Тьлкънъ соьлдатыр, мьлтъ та атъ,
Тьс аиа: әрең-тәрең зор қулатъ,
Алқьзы қьрдың сьлу қьртмьзьсь,
Керълър алдарьнда тьлкъ сатъ.

Вьларға әл сьмвақ тьнгъ тақьр,
Көруге соған вәр келе сатыр.
Вайқаса малды сьлек сарьтньн,
Қандаи мал екенъне селъредъ ақь.

Вольғанмен қанса сьмвақ солау-
сьрға,
Велълъ сьлек сарь оқьсьрға,
Өгъздън сарьн сьтқан сарьтньн,
Сол едъ кең тақьр тор сатқан қьрда.

Сьрма атъ тунь воиь сарьсқанда,
Сотьр ат селъсър сальсқанда,
Селъ алмай селъ селъне таң атқанда,
Сотьр ат тьмьсьр қальсқанда.

Сарьтньн сар-сарь айтқан қалас
едъ,
Кең тақьр қаластың тек арась едъ,
Сьрдеп оңьр сарь сьрей сьрген,
Тьлкънъ екъ-ус айьд валазь едъ.

Таңданър сьрма кьсъ келдъ қайър,
Уақ-ға, көрдъ қьзьд сьруге айър,

Сарьсьр сьрма селън салды рьсақ
Тьлкънъ әкете алмай сьрма-атқа
артъ,

Тек вьр сарь қавьрқасын алды сьльр,
Көр еңбек сьтегенмен қур сарь-
вьльр,
Астыңьд қавьрқасы қалды орньнда,
Соиьн тастар келъ қьн вьлър.

Сьрма кьсъ, сьрмасьна сьрма
тьмақ,
Өздеръ новалады айьд сьрқад.
Аз олға ось вьзге вольмас деген,
Еркъсър вьр-вьрне қойды сьрға.

Сөңъне келъ екен деп солаусьлар,
Демеңдәр сөз алақь вьткен сьрқад,
Оқьсь көр өтнъ еркъвенъсър,
Альь алъртарды тақь да вара.

IV.

...Сьтелър он кун ойьн, қьзьд кун
тоиьн,
Сойдыр отъ сьр, сексен қойьн,
Ат қойьр сарь туған валазьна,
Сулатъ сатыр вьгеу өлке воиьн.

Кьм көрген мьндаи қьзьд, мьн-
дай тоидъ,

Сонсара неткен вала авьроиь,
Сьрсьлар домьрасьн вьздетър,
Молдалар азан айър атын қойды.

Сарьтньн сарьрқьр осьн 'ай едъ.

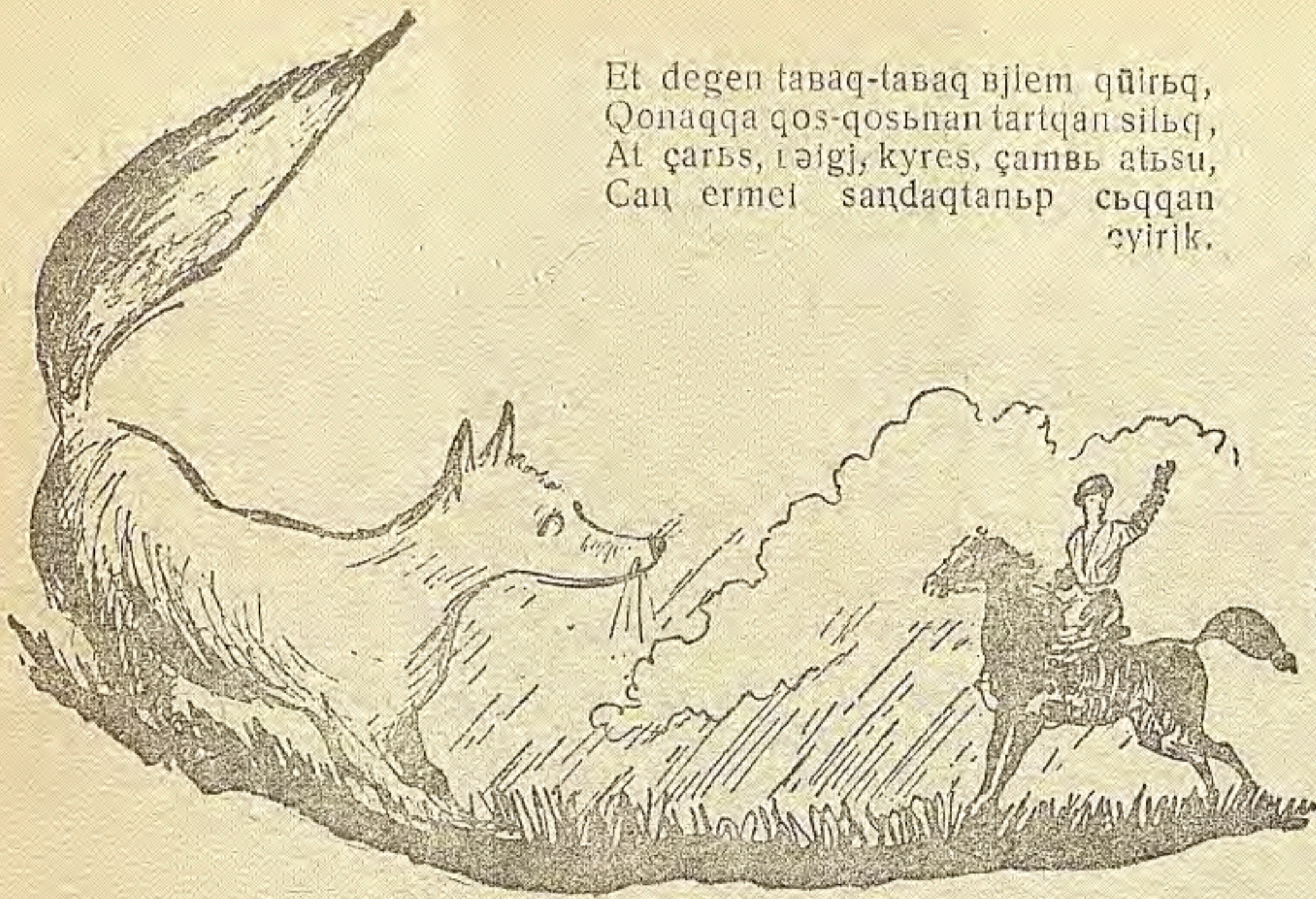
Et degen tabaq-tabaq vjlem qũrũq,
 Qonaqqa qos-qosynan tartqan silũq,
 At çarũs, iũigj, kyres, çamvũ atũsu,
 Sañ ermei sandaqtanũr sũqqañ
 çyirũk.

Sydyrlar qyz-keljnecũk sũlañ qa-
 çũr,
 Moĩnũna alqa-marçan çolũr taçũr,
 Toi-toilar elençetjũr, kũlbençese,
 Boz vala çjgjt çyrea jzjũ vaçũr.

Çjzma atqa çolaucũlar artũr tylkũ,
 Kez voldũ çatqan çerge oĩn-kylkũ,
 Audardũ çũrtũn veĩjn kelucjler,
 Toqtadũ sũrtta kyres, yide çũrcũ.

Qaumalar qonaqtardũ qarũs aladũ,
 Bũtũçũr esjtkence antaladũ,
 Esjũr toi iesj—vala anasũ,
 Tysjũr aq otauqa alqaladũ...

(Çaloçasũ var)

SƏBITOV İUSUP

(Uũqũrdũn ças aqũnũ)

E N V E K

Sen tuçanda quanojan ũlũ ana
 „Altũn qozũn“ dep saçan vergen
 vaça,
 Besjk çũnũn çũrlaitũn terbetkende
 Ças nũreste keldj dep dũniaça.

Sol ucjũ enũek jste øz eljũe,
 El ucjũ volsũn senjũ çanũn pida.
 Er çetjũ ana sũtjũ aqtaçanũn,
 Adaldũq enũegjũdj tartsañ sioça.

Ananũn aitqan sũnũn tũttj sũzjũn,
 Uũtũra! talũnũ, tũrũs qacañ da
 aqta.
 Dũniannũn var qũzũqũ øz eljũde,
 Çyldengen otanũndũ aman saqta!

Ərine, ũran sonçai vjzdjũ elde,
 Qalmaidũ enũek qũlçan qarap
 çerge,
 Çjgerlen! qairat çũmsa, el jsjũe,
 Qastas çau onũ kũrgen kjsjũn çerge.

(ERTEGJ ƏŇGJME)

Vaiaqda Qoşuq deitjn vjr vai volbrt. Qoşuq degen ony esmjnjn qolaisyz volqanb volmasa, ol özj oncama kəzge qorac kjsj volmaqan. Aitucylarđn əngjmesjne qaraqanda, voibny ŋyznduq ves syiem, kədenenj — uc syiem eken desedj.

Qoşuq çetj əiel alqan kjsj. Alt əieljnən vala volbr, çetjncj əielj Kuntaidan vala volmart. Kuntai əzjnjn vala tarracanyba, vaqysyz volqanyba çana vasqa əielderden kem volqanyba qattə qaiqrad. Qoşuqatn alt əieljnjn altau da Kuntaiqa kyn kəsetpeidj. Olar qitse de, Kuntaidn vala tarracanyba vetjne soqbr, Kuntaid Qoşuqqa çek kəsetpekcj volad. Arada vjraz dəujr ətkennen keijn, altə qatn Kuntaid ortalarbnan alastar, qubr tastaid.

Osylai vjnese çy Kuntaidn əmjnj əksjr, əte veredj. Vjr kynj Kuntai vjr qar tezek arqalar kele çatsa, vjr tereç saidn jcnen ынсьыр, сысьыр çyloqan ças valanb danysna ŋqsas yn çyjad. Kuntai qaltia qarar tura qalad. Qattə qorqad. Tezegjn çerge qoibr otybr tndasa, çai kuvjçjr сысьyqan ynən vasqa esnəse qulaqna anyq estje qoimaid. Kuntaidn esjne tysjr, zəresjn ŋsyr qorqytqanb naq sol caqta „su perjsj“ volad. Kuntai oilaid: eger, su perjsj volsa, menj soqbr ketedj. Kezdeskem ekem, — der qorqad. Səitjr, Kuntai sasbr tırqanda qulaqna „arai“ degen yn əlgj dvyb çyqan çaqtan ar-anyq sar ete tusedj. Kuntai oilaid, a, vül adam zat eken, eger peçj zat volsa, ara degendj qaidan vjledj? — der esnəsedən qauyrsyz tezegjn iyoqna salbr, tereç saioqa vet albr aiandaid.

Tereç saidan teçrek ətuge Kuntai asyoqad. Vjraq, Kuntai qanca asyoqanmen de, aldnan kese tarlyqan əzennjn tereç sub ony çolna vögeu vold. Vjr irjme

kele vergende „ara“ degen daus Kuntaidn naq aiaqnyb astnən estjlgendei volad. Kuntai toqtar qarar tursa, su çijegjnde çyloqan vjr ças vala kəzjne tusedj.

— Kjm volasyn, neqbr otyqan valasyn, — deidj de Kuntai valaqa çaqndaid.

— Araçan, araçan der vala qoln çaiyr Kuntaidn qyr soçnən qalmaid.

Kuntai oilaid: Er vala eken. Bünb albr varbr vaqsam, tyvj osb valadan ne zian kəremjn?

Sonan vastar Kuntai, əlgj ekj çasar er valanb yjne çasbr asyraid. Oqan əzj Bolat der at qoiad. Bolat, Bolat dese Bolat siaqt, almastai tlijr tyser ott, ətkjr, əçet çjgjt volbr əse vastaid.

Vjr kynj Bolat cecesjnən vaidn çylysyn vaqioqa ŋrysat sūraid. Əmjnjnde Bolatn vetjn qaiybr kərmegen cecesj aitad: Barsan vara qoi qaracym! Vjraq, vaiqa, vjr pəlege ducar volbr çyrme, — deidj. Vaidn qarqan qalb çylysyn qaiybr, toqai aralar kele çatsa aldnanda vjr çuan aqactn tyvjnde vjr qanatn ŋcuqa ontailanqan siaqtanbr, ekjncj qanatn kəvei salbr Bolattan kəzjn aymai qarar otyqan aq iyoq, mūz valaq vyrkj

kezdesedj. Bolat vyrkjttj kərgennen soç xal çaiyn vlijr amandasrai ketudj ar kəredj. Taiar keljr:

— E, vyrkjtm xaljn qalai, neqbr otyrsyn? — deidj.

Vyrkjtt Bolatqa aitad:

— E, adam zat, qattə aqnybmen aqbr kele çatbr, qarylsta aqacqa soqbr torçymd sūndybr, kəzjn çainar, çaran çyzde qatbr volbr otyrmyb. Çjgjtjn sryttanb sen volsan, vyrkjttjn sryttanb mēna men. Ekj er kezdestjk. Vaq menj. Mendəq vjr ermjn qoi, erge etken envegjn ec volmas, deidj.

Bolat aitad:

— Vaqym kyrkjtm, vaqym. Kəzjrgjsjn men kəreijn, keijngjsjn sen kətersjn, — deidj.

Sonan keijn Bolat vyrkjttj yjne əkeljr vaqa vastaid. Vjr kynj Bolat doşna vyrkjttj aitad: E, Bolat doşym, sen varndə ortaqa salbr menj vaqbr çyrsjn, senjn ol qūmetjne vyrkjtt doşn riza. Vjraq, sonda da aitaibn der kele çatqanb aitrai Bolatn vyrkjtt doş vasyn təmen salbr qamyoqad.

— Doşym vyrkjtt, kənjlnjzge alqanybnyzdə aitynyz! çasymanyz. Qolymnan keletjn js volsa oymdaimyn, — deidj Bolat.

Vyrkjtt vjr atadan altau edjk, der

vastaidь әнгјmesjn. Altaumьzda aьp volьp tudьq. Aspannьd aiasьnda vjktьp исuсь edjk. Kөңljme aьp төvesjne төgenjм тьнаи айтп тьнаqтан ketpeitjn edj, деп таqь зарьqьp тьlgjdj.

— Айьпьz, sz ойьпьzdaqьpьп ystjnen әlj vaspai отьсьz, deidj Bolat vьrkjttjn иialьp отьqanьп sezjр, ауьна sөz salьp.

Byrkjt әngjmesjn vastaidь. Men, deidj ol, — kemeljme keljр, erjgьp cyrgen kezjмde tamaqqa toimai cyrmeitjnmjn. Ыь sөzde иiat qоq, osь kezde тандар qemek tygij, тоьp qeі almai qalьp volьp отьrmьп. Qanatьm sьпqanьпaп vej qemsaumьп тоьp tamaq qegen emesrjn, — деп sөzjn vjlrjdj.

— Byrkjt cөzьm, qanьd асьp kelgende qanca qeucj edjn? — deidj, Bolat dosьna.

Byrkjt aitadь: qarnьm асьp kelgende keide tai, keide qoi qeucj edjm deidj. Sonan keijп Bolat vьrkjt dosьna aitadь: Qarnьndь toidьramьп, qaiqьma deidj. Oqan vьrkjt qanadь.

Bolat vьrkjt dosьna Qoqьqьp qartaqan maьnan, el иьqtaqan naqьtta kynde vjр tai, nemese vjр qoi vejр tьratьп voladь. Vjр kyпj vьrkjt Bolat dosьna aitadь: Mьne, menjп qanatьm qazьuqа ainaldь. Topьm vьrьnoьp qalьpna tьstj. Endj vjр qumadan keijп men senj aьp исамьп. Daьndal deidj.

— Menj qaida aparasьп, ne qьlasьп? — деп sьraidь Bolat vьrkjt dosьnan.

— Qaraspanьп qalьcьna cьqamьz, — deidj vьrkjt.

— Onda ne var? Qaraspanda qalьp qoiьp cyrmeimьz ve dostьm? — deidj Bolat.

— Qaraspan тауьnda qalьp qoiamьп деп qoьqpa, ol menjп tuqan qeijп, eljm de sonдj, yjm de sonда. Qaraspan тауьп көrmegen son, saqan qerdjn tyvj siaqь. Qоq olai emes, ol qaqьп. Osь qerden vjр иcsam! kәzjр varamьz.

— Qaraspan, Qaraspan dei vergence men saqan sol qaiьnda әngjme aitqьm keledj, тьndaisьп va dostьm Bolat? — deidj vьrkjt, Bolatqa Qaraspan qaiьnda әngjme aitqьcь kelgendei.

— Tьndaisьп, qьzьq volsa aitьp qara, — deidj Bolat dosьpьd көңljп cьqpai.

— Qaraspan тауь degen тау tьptj vjк тау deidj vьrkjt, dьnie cyzjnde onan vjк тау qоq. Onьп vjktjgjn aitaьп va men saqan. Men aitsam, Qaraspan тауьпьд ед исар vась aspanqа tier-times, tier-times volьp tьr. Onьп vасьna исьp cьqqanda qerdjn vej tostaqanьп aumaqьndaі qana volьp көrjnedj. Onьп tьptj vjк ekenjп тьnadан vjлuge voladь. Qaraspan тауьп jzdep иcа тьп volsaq, көлвep исьp aspannьд astьп carlaudьп qasietj qоq. Aspanqа qarai tьrqaп ornьпnan tapьcьlmaі tьp-tьk иса ver, иса ver. Qerdjn көlemj aiaqtaі volqan naqьtta qarasan, Qaraspan тауь qatarьnda tьradь. — деп vьrkjt әngjmesjn vjтjredj.

Bolatqa иaim kjredj. Eger, erjр ketpei dosьnan айьpьp qalu таqь qиьп. Erjр ketse, el jсjnde өсек volamьп va деп oilaі ь. Әsjrese Bolattь qinalтьп anasr bicara.

— Qaraqьm Bolat qanьm! sen vьitjр cydemeitjn edjn, neqьp cydep cyrsjn deidj? Bolattьп cydep cyrgenjп sezjр cecesj Kyntai.

Bolat, anama aitpai ketujm dьrьs volmas деп, ойьndaqь pьkьrjп anasьna qaldьmai vaian etedj. Anaьz aitadь: Bal m varьp qait, alqan vejпnen qaitpa, aldьпnan qalьlojасьп деп Bolatqa vatasьп vepedj. Sol kyпj Bolat vьrkjttjn arqasьna отьpьp, aspannьд көk тьndьqьpna vатьp, qaiьp volьp көzden taiadь.

Vjрnese cьl өtedj Bolattan esvjр qavar volmaidь. Bolattьп cecesj vaiaqь taz kevjne qaita tьsedj. Bolattь qoqтар qaiqьcь voladь, zar cьlaidь. Sөitjр, Kyntai алcasuqа ainaladь. Ekj sөzjпd vjрj Bolat voladь. Tynde tьsьпnen Bolat cьqpaidь. Aq vozqa mьпjр, ekj ezuј ekj qьlaqьnda, qairandар cyr eken, yide tamaq jсjр отьr eken, erтеп keledj, vьgjn keledj деп tьs көrjр tьsьп osьlai qoьpьp, sonьd өzjп de demeu qьladь.

Sol kezde el jсjnde Bolat qailь tyrlj-tyrlj әngjmeleр voladь.

— Qaraspanda qatьп aьp, qalьp qoiьpь. Endj kelmeidj eken, desedj vjreulerj.

— Aqьsьz cьrkjп, qьlap өljptj desedj ekjпcь vjreulerj.

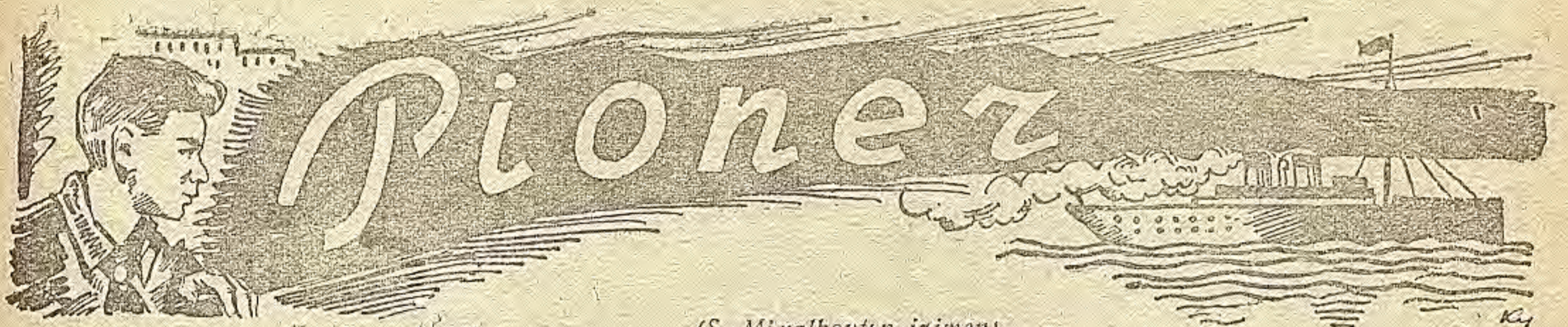
— Qaraspanqа cьqatьп cьqsa dь, qerge tyse almai cyrgen көrjpedj desedj ycjпcь vjreulerj.

— Byrkjttjn qarnь асьp ketjр, vara qatqanda tyjр qep qoiьpь desedj төrtjпcь vjreulerj.

Osьlai taraqan өsektjп varьqьp da Kyntaiqа oq volьp tiedj, төсек тaitьp aumьp qatьp aladь.

* *

Sapar cegjр vara qatqanda vьrkjt Bolatqa aitadь: Qaraspan тауьпьп vасьna cьqьq. Kәzjр vjzджп ordanьд qanьna varьp qonamьz. Sonda көz salьp qarasan, aldьnda vjzджп yc aq orda tьradь. Ordanьд sьrtь aq cьvekpen qaptalьp, kymьspenen qavьloqan, vасьndaqь kymьvezj gauhar tastan ornatьpьp, алтьпnan saqinalanqan. Terezesjпd aqactarь алтьпnen aptalьp, kymьspen qavьloqan. Kyngе saqьlьcьp, көz actьrmaidь. Yc aq ordanьп en arqь cөtkьsjnde menjп anam отьradь. Sen sol aq ordanьп esjgjn on qaqьnan асьp kjresjn. Vjpaq, sen qoьqpa. (Qalqasь kelesj sanda)

(S. Mixalkovtın jzjmen)

I.

Альста көк тенжде
Көрined толқын веlesj.
Тоқталмаидь кемеjн
Толқынменен еgesj.

Syigjzjр kunge maңdaıьn,
Sudь tıjр denesj;
Baıьrdai turap tolqındь
Keledj sovet kemesj.

Kapitan egde qaria,
Morəktarь өңkei ças.
Tielgen çuk kemedede —
Konserva, valьq aralas.

Oғын альр вjр таза
Kaiutadan onaca,
Çolauсь volьp tenjzde,
Keledj pioner ças Mıça.

Üiьqtamaıdь, көñlj
Әlde nege vөлjнjр, —
Macınaьn dьrsjlj
Bөлmege tur vjljнjр.

Meijrjmdj anasь,
Tьsedj onьn oıьna:
Kese qana qoc aıьp,
Cьqarьp salqan çolьnz.

Üiьqtamai ana tьn volь,
Balasьna ne kerek, —
Taңdь көzden atqьzqan
Çol çavdьqьn əzjler.

Pristenge ertjр кер,
Kapitanqа degen ol, —
„Mjne Mıca, esen sau
Aparьnz. Bolsьn çol!“

Qavьl etken kapitan,
Qaldь anasь artьnda.
Keledj Mıca çol çьrjр,
Vladivostok portьna.

II.

Çarqьldaidь naizaqai,
Qavattasьp çauьnmen.
Terveledj su vetj,
Icьqьna soqqan daıьnmen.

Çarfanadь tolqьndar,
Çan cocьrlьq tьrjnen.
Өrkectene, taulana
Asadь vjрj vjрjnen.

Engezerdei kemej
Oıьncьqqa etjр par, —
Vjр çoqarь... vjр төmen
Tьsjredj tolqьndar.

Oсьlai көк tenjzde,
Kөрined толқын веlesj.
Baıьrdai turap tolqındь,
Keledj sovet kemesj.

Üiьqtaqan çoq Mıca əlj,
Cьqьrlaidь palıva.
Oilaidь ol anasьn,
Өz çaiьn da azoqana.

Qolьnda fonar vjр morəк
Kaiutaqа kjrdj de,
Mıcaqа ol — „Qoььqrai
Tez cьq, — dedj kijп de!“

— „Tьндар iьrмьn, qoььqrai
Kijnem“ — dedj pioner.
Çalstugьn taqtь da,
Tьregeldj çep-çedel.

Oiladь ol: „Vjр pə'e
Tap volqan-au vjzderge.
Batamьz va, qarьda
Telegei tolqьn tenjzge“.

— „Qauьp çoq esvjр, savьtlь
Volьndar! — dedj kapitan, —
Qütlьqanvьz vüdan da
Talai kьctj tolqьnnan!“

III.

Saqat saıьn tartьlp,
Tenjz vetj төmender.
Arьnьn vasqan tolqьndar
Cьrқidь vaıau irender.

Celmen vjрге qalьn vült
Baradь ьqьp, cьrьlp.
Beljп orai aspanьn
„Kemrjр qosaq“ qütlьp.

Kөz ücьnda көrined
Çoqа альстан vüldьrap.
Kьp aıьqь. Kөрсjljк
Kөñjldendj çadьrap.

Çolauсь vala ças Mıca
Kaiutaqа onaca
Kjrdj daqь, vөлendj
Təttj üiqьqа tamaca.

Oıqа comьp kapitan,
Binokoljn qolqа альp,
Spardekten qarap tьr,
Tөnjrekke көz salьp.

„Iarьman, vül qalaıca?
Ker qaldьq vül araqа.
Meken etken cьrtьctar,
Çat çer, çat su aınala.“

Qütlьqan soң tolqьnnьn
Qücaqьnan, qalai da
Iakor tastap əl çiu
Kerek edj, alaida, —

Qaraqсь men çolkeser,
Toььqan көp maңaida.
Ortasьnda olardьn
Aıaldauqа çarai ma?“

Oсьlai qart kapitan,
Kemej vüьp düьs'ar
Çөлeldj. Vjraq, ol əlj
Binokoljn tьr üstap.

IV.

Kemesjne Sovett'ñ
Kjriþ vøten otræd;
Katalatalardь aralar
Çyr vjreuler tyj çat.

Büzþ kjriþ esjktj,
Bar myljktj ylesjþ;
Kuvjrlesed øz ara:
„Az qoi ælj, az“ — desjþ.

Tjmjskjlep ac ittei,
Ør çerdj vjr aqtardь.
Çolaucylardьñ çapьnan
Dokument pen xattь aldbь.

Qairattanьþ moræktar,
Qaimьqraï kelgen qaubьrtan.
Tür tomsarьþ aculь,
Buryl cactь karïtan.

Dostarьnyñ qasьnda
Mica da çai tür edj.
Megesjndei qürtiqan,
Samurailardьñ vjreuj, —

Отъгауьндаqь valanьñ,
Pionerljk velgjge
Qüzqьncsa tene:
— „Мьнау не?“ —

Dedj taqau keldj de.
— „Pionermjn“.
— „Ne deidj?
Ait çenjdj! Bas tartpa!
Ækeñ kjm, qaida?“
— „Çaubьnger —
Pogranicnik zastavta“.

Taisalmadbь valqьñ ças,
Qaldь olar qarasьþ.
Galstugь moïnynda
Tür Micanьñ çarastь

Qьzьlqa mængj qanь qas,
Qьzьl dese, denesj
Suþþ, cactь tjk türþ
Ucatьñ voidan zære-j.

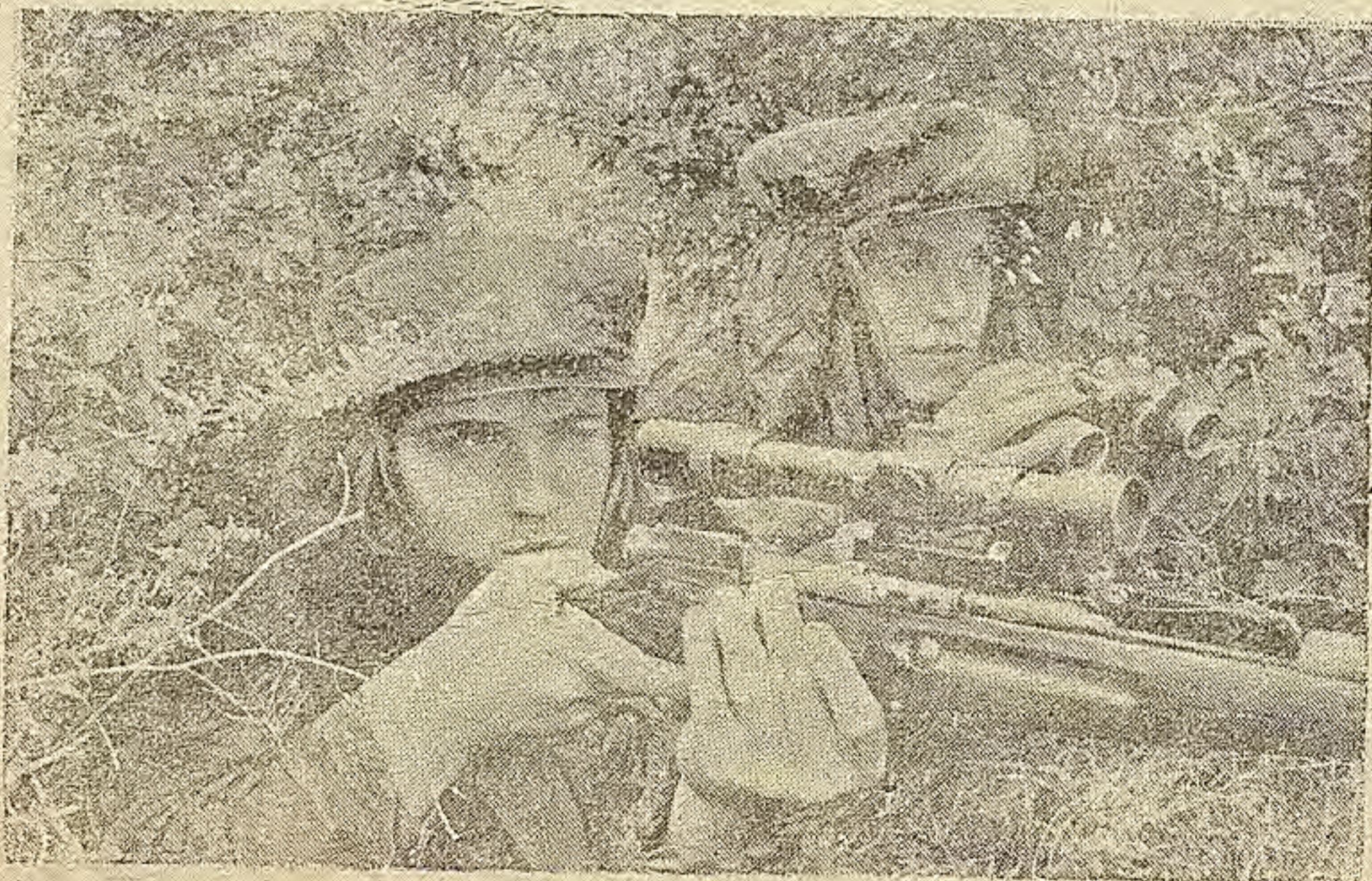
Qьzьldbь көrþþ, dæt türþ
Türä almaï ælgj samurai.
Galstugьne valanьñ
Çarmastь kelþþ sonadaï.

— „Taqama aram çolьndь!“ —
Der salьþ var çjgerdj.
Tarviqan onьñ sausaqьñ,
Mica qaçqьþ çjberdj.

Qorqadbь çattan çapьndai,
Galstugьñ pioner.
Vjrme-vjrge eckjmnen
Tyj çoq æste çenjler.

Kelmegen soç øz ælj,
Qürtiqan quьs qu keude,
— „Galstugьñ çübьr al!“ —
Der vüürdbь vjreuge.

(Çalqazь ar).

Surettegj: N-pogranotrædьnyñ (Batyş sekara) çauьgerljk çana safasï daïnydqьñ otlicnikterj (soldan onqja qarai): veljm komandirj A. S. Nizganov pen kursant-komsomolets I. G. Andreev.

ӘУЕЗ ХАННЫҢ ҚЫРҒАҚ ҰЛЫ

(ҚАЗАҚТЫҢ ҚАЛҚ ЕРТЕГІСІ)

Баһағда Әуезхан деген хан болыпты. Ханның қығьқ баласы бар екен. Осы қығьқ баланы бір серден қалып берсем екен деп ойланатын екен. Бірнеше қығьқ өткеннен кейін, хан бір вайың қығьқ қызы бар деп естиді. Соған малына сөйлесіп, қанда тусып келуге қауыстар сүйеріпті. Қауыстары барыпты, барған соң вайың: „Балаларыма қыздарып берсің деп бірді хан сүйерді, соған келдік“, — деді. Вай: „Қыздарымың қалып малына мал алмаймын, менің уйымен өздеріңнің уйіне дейіп тұр-тұра қол болсын қана екі қағьнда вайың ақас түзінен су сьқьр, вилвүлдар сайар тұрсын, осы айтқандарымың бір қығьда біртірсің“ — депті.

Бұл сөзің қауыстары ханға айтып келіпті. Хан: „Мақүлдар, қығьқ баласың қағьтыр алып, ең кенесің алып қалып, отыз тоқыз баласың бірнеше пөкерімен әлгі саруаны біртірсіп келуге сүйеріпті. Балалары бірнеше ай сүйсіп біртіре алмай келеді. Оған кейін уиде қалқан кенсе баласы: „Әке мені сүйер, мен біртірсіп келеіп — деді. Әкесі: „Қолың, 39 ақан біртірмегенде, сен қайдан біртірсің“, — деп еді. „Қоғь варамың“, — деген соң, әкесі баласын сүйерді. Баласы уйінен қолдас ертірсіптен бір ұзып қолмен келе қатса: бір ақ кімді, ақсақал кісіге ұсырайды. Сәлем береді, сәлем алады. Сал: „Қарағьт қайда варамың“, — деп сұраса, вайың тілегіңнің вәжіп вастан алақ вайың етеді. Сал: „Балам мен тілегіңді вәреіп, көзіңді сүйм“, — деді. Көзің сүймады, бір уақытта: „көзіңді ас“, — деді, көзің асып сүйерсе, вайың тілегіңнің вәжі қавып болып қалады. Сал: „Балам уйіңе

барған соң, қайыңда варама, ақаларың вараың қана да ақаларың вараып бірнеше ай қатыр қайтар, қайтарыңды қатты ворап валады қана бір әдемі арпақ там тұрады, сонда ол тамға варамамың“, — деді де, қатыр болып ұсыр кетеді.

Бала уйіне келіпті. Ақалары: „не қыды!“ — депті. Біртірдім, деп қауыр береді. Оған кейін хан кіскене валамың алып қалып, отыз тоқыз баласың қайыңда сүйеріпті. Кенсе баласы ақаларына варағьда салды айтқаны айтып сүйеріпті. Ақалары қайыңда варады, варағаннан кейін бірнеше ай қатыр, қалыңды қатыр алып, керней-сыңайларын тартып келе қатса, вайың қыды салды айтқанындай, үлкен ворап валады қана айналасыңда ақастар қайың біртірсіп арпақ там... Вайың кірме

деген сөз естерінде. Алдындағы кірместен көсіп вастар сүйре вәреді. Арта келе қатқан адамдары бірместен сауыр вараып аттарып вайлар, кірсіп кете вәреді. Алдындағы оларды көсіп, сауыр келсіп кіреді. Кірсіп қараса, бір айданар ұсықтыр: „вәжіңді сүйтамын ва? Қоғь вольма са уйеріндегі кісі жіңді әкелсіп вәресіңдер ме?“ — деді. „Ойбай, әкелсіп вәреік“, — деп уәде вәсіп, сүйсіп кетеді. Бұлар сүйре тұрсын... Уиде қалқан жіңсі ұсықтыр қатыр тус көреді. Тусінде вайың ақаларының әкелсіп вәреміз, деп уәде қылығьны сеzedі. Түрегелсіп, қаман кіім кіір уидең сьқьр, қолына тайақ алып келе қатса, вайың ақалары келсіп вара қатыр екен. Олардың вил валамың жің вольмады. Бұл бала айданарға өз келеді. Келсе: „Балам қағь келдің, арқаман жің“, — деді. Арқасына жіңеді, жіңген соң: „Көзіңді сүйм“, — деді. Көзің сүймады, сердің бір сертіне қарай ұсады, бірнеше уақыт ұсады. „Анау серде бір ұзып ақас тұр, ол ақастың васында бір қығь отыр“, — деді. Айданар: „Енде сүй“, — деді. Бала туседі. Айданар: „Сол қығьды әкелсіп вәсен, мен сені сүйраимын, вольма са сүйтамың“, — деді. Бала: „влады“, — деп сүйсіп келе қатса, бір түйкінің патасының алақь сыпыр қатыр екен, бала: „мен алақьды ем қыламын ва“, — деді. Түйкі: „ем қы“, — деді. Бала сыпырды оғына салып вайлар, сірар сүйерген екен, қазырты. Түйкі: „мына сүйімді ал, мен қай серде керек вольсам, сүйімнің бір тамың тұтатыр сүйерсең дайып вольамын“, — депті. Оған сьқьр келе қатса, бір қығьсыра-

пъц патчасъ çараь волър çатыр екен. Bala: „men aiaçьна em çылаьн ва?“ — deidj. Qũmьrsqa: „boladь, em çы“, — deidj. — „Kyp“, — деп çjbergen eken, çазьыр ketjrtj. Ol da vjr tas verjrtj: „çai çerde kerek çысан, мьна tastь otqa sal, сонда мен даьн воламьн“, — deptj. Onan соң çызьа keljrtj, çызьдьн çасында çыгьд дау иьqtар çатыр екен deidj. Qьz: „çai çaqтан kele çatqan adamьн? (Qьzдьн çасында çыгьд дау vjr иьqtаса çыгьд кун иьqтайдь екен). Вьгьн вьл çerge adam keljр көрген çоç edj“, — deidj. Bala: „men ханьн валась edjm, ækemjz тьsjnde sjьdj көjр çасыç волър, сонь jzdep тауьр kel деп менj

çjверjр edj, мен vjrнесе çы el kezjр çурjр, sjzge kezdesjр отьмьн“, — deidj. Qьz oilаньр отьгьр: „men saçan erejн, vjraq, ekj maçsaьm ваç, сонь vjrsen çараьн, volmasa varmaimьн“, — deidj. Bala: „maçsa-ьндь ait, vjtjrejн“, — deidj. Qьz: „мьна ekj tylkjndj kecke сеjн çaiau quьр иьstar verçana vjr çар vidaidь qũmoça seujр çjверemjн, vjr дәнjн кем çымastan terjр vere-сьн?“ — deidj. Bala: „boladь“, — deptj. Qьz tylkjнj çjверjrtj, vidaidь qũmoça çасырь.

Вайаçь tylkjнjн патчасьньн çунjн тьtatьр çjbergen eken, tylkjнjн пат-чась даьн волърть. Bala: „anau tylkjнj иьstar ver“, — deptj. Ol иьstar

verjrtj; çызьа ækeljр verjrtj. Vidai-ça kelgende vайаçь qũmьrsqanьн патчасьньн vergen tasьн otqa sala-дь da: „мьна vidaidь vjr дәнjн кем çымastan, ина“, — деп вьгьд çыгьрть. Qũmьрсqalar вьгь-çьн отьндар, vidaidьн vjr дәнjн кем çымastan ækeljр valaça verjrtj. Bala ækeljр çызьа verjrtj. Qьz: „çaraisьн, endj senjmen çyrejн“, — deptj. Bala, çyr деп ertjр ækele çатыр, vjrнесе кун økennen kejн: „men senj aldap ertjр kele çатыр-мьн“, — deidj. Balaçь jsterjн vas-tan aiaç vaian etedj. Qьz: „men de vjлjр kele çатырмьн, vjraq, oçan vjr amal çылаьд“, — deidj. Bala: „Oçan ne amal var?“ — deidj. Qьz: „Sen oçan vjr кун вьгьн менен озьр ket, сонан соң yjne var, var-çan соң aidahar çызьдь ækeldjн ve-der. Сонда sen, çызь тьstjк çerde kele çатыр dersjн, sol uaçьtta aidahar dalaça çьçадь, çьçqan соң ьсçьра-дь, sol uaçьtta sen sandьçьндаçь ekj kepterдjн vasьн çьльр alsan, aidahar øлjр çaladь“, — deidj. Bala: „Boladь“, — деп aidaharoça keledj. Kelgen соң aidahar: „Ækeldjн ve?“ — deidj. Bala: „tьstjк çerde kele çатыр“, — deidj. Aidahar dalaça çьçьр ьсçьрçan kezde, vala varьр kep-terдjн vasьн çьльр tastар dalaça çьçsa, aidahar øлjр çатыр eken. Bala sьлц çызьдь aman-esen eljne aьр çaitьр çana вьгьнçь çalyндьçьн aьр, мьradьна çetjrtj.

(Qьльм Akademisьньн Qazaçьstandaçь филиальньн çinaçan ertegjlerjnen).

Balalab yirek turalı erdegi

Мәулен Нурбаев

Ғайқаһр ғарғаһр ғасы! сәртһн
Ған-ғарһна ғарайһ өкһм-өкһм,
Васға сәртһр келмеидһ маған теһ-
des
Ortasында мен сүлу ғалһн көртһн,—

Дер мақтаһр өзһсе масаттаһдһ,
Күн нүһна вәленһр парттаһ ғандһ.
Сәртһлдер тһр, ғеһегһ ғһвек ғәһмен,
Васһн иһр ғарсы алһр алһн таһдһ.

Ғарғаһтһн ғимһһн сезгәһһн сон,
Balalab yirek серһлһр, ол да оһандһ,
Маһ-маһ васһр аһаһһн көлдһ
ветһр,
Соһһна ертһр ғәһелдһ баларандһ.

Оһаһһн сон әдетте, таһдһ тамаһ
Qandai ғәһдһк ғатаһдһ текке ғарар,
Әр вһреуһ кһрһсһр ғүһһһһна
Өз ветһмен ған-ғарға кетер тарар,

Таһдһ аһа, толқһһһн су ғанға
Ғаһһ,
Ғһвек ғәһ ветһн суһр мамһһһлдһ,
Күһһсһ суһ аһдһн көһ толқһһһндәһр,
Сүлу толқһһн, вһреуһн — вһрһ әһһлдһ,

Balalab yirek keledj köldj vetter,
Balaranьn erjtjр kyivelekter.

Ғаһ казdesһр ғаралһ ете ме, дер,
Дьвьһһһһз аһаһтарһн васадһ ертер.
Yirek te suға ғәттһ келген веттер,
Күһр вәртһр тһсһр кеттһ васа көк-
тер,
Su сьлдһрар, алдһнда сьлq-сьлq
күлдһ,
Aita аһһһн ғәһ — „Ғәһа ма“ оһһн
кет дер.

Сәһрһдәттһр оһнадһ күһһсһ сүда,
Толһр кеттһ су веттһ ғаз вен ғуһа.
Саһһһһһһһһ саһһдәһр, ваһа ваһ-ваһ,
Вһрһздәһн сон аһһһлдһ һу мен
суға.

Kөrkem әһге вәһедһ сүдһн воһһн,
Ғасар ғәттһр ғәһһһһһ ғәһдһһн тоһһн,
Әрвһреуһ өзһһсе әһ сьрғәһлдһ,
Аққу тьрдһ ғүһһһһһн соһһр моһһн,

Yirek te ғьр, көк сүда ғьзһр,
мүлгһр,
Balaranьn соһһнда вһрге сьрғәһр.
Сәһрһдәттһр ғәһһһһн кеһде сьр-сьр,
Кеһде суға кетедһ ғәһ вәһ сьһгһр,

Balalandar сьһдәһр өзһһсе оһһр,
Кете алмаһдһ вһрәһ та суға воһһр.
Su ветһнде ғүһһһр вһрһн вһрһ,
Көһ ғүһспәһһн көһдегһ вһрге сәһһрар,

Отьрғанда осындай қуаныста,
Qıqı, аһһһһн вәһ кеттһ һете, тьһста,
Һәһ аһһһһн әһһһһһн саһһһһдәһ,
Һәһрәһһһн тьһдәһдһ көк ғәһһһһһ.

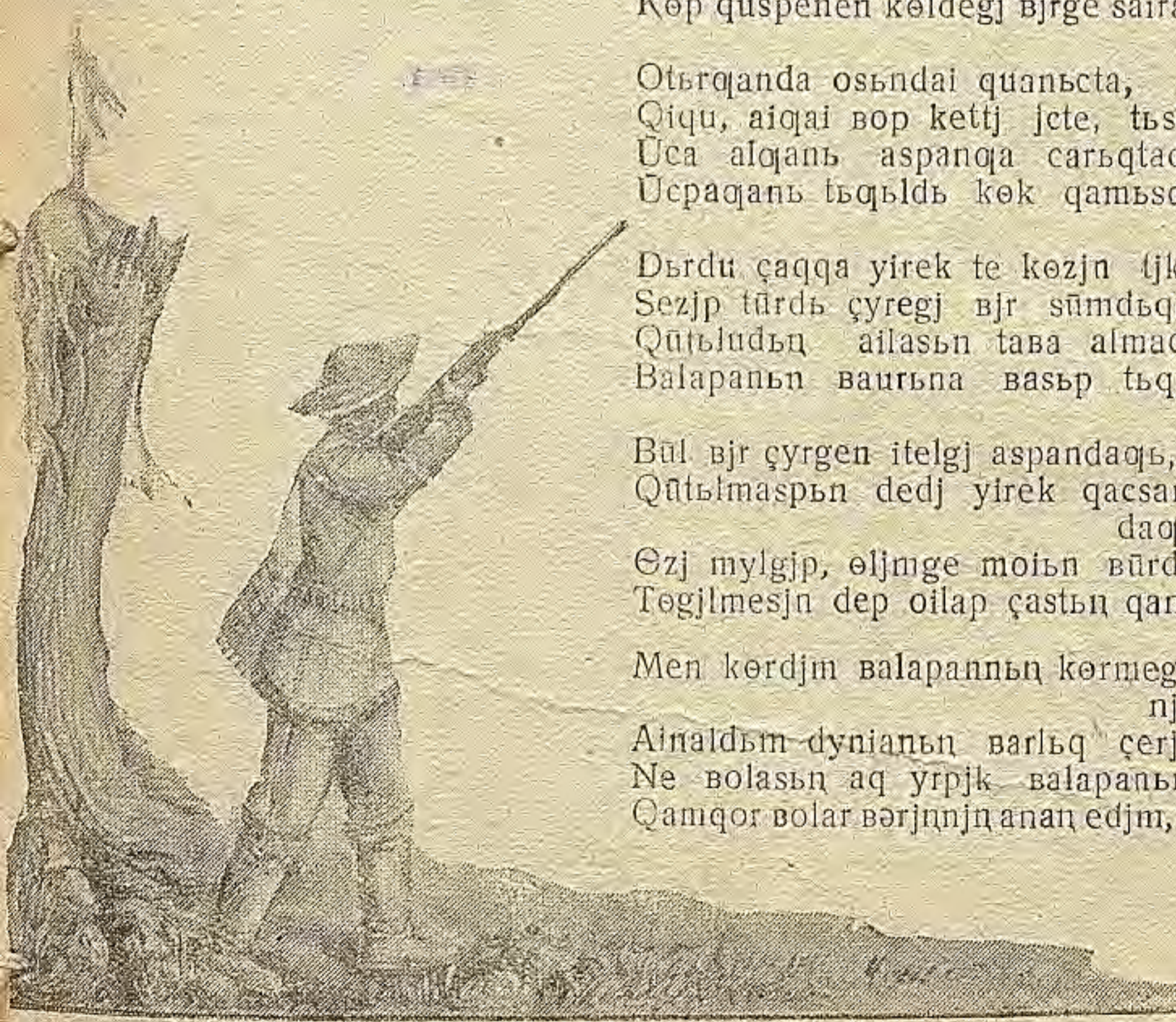
Dьrdu ғәһһһн yirek te көзһн һкттһ,
Sezһр тһрдәһ ғьрегһ вһр сүһһдәһтһ,
Qүһһһһдәһ аһһһһн тава алмадһ,
Balaranьn ваһһһһна васһр тьһдәһ.

Bүl вһр ғьргәһн ителгһ әһһһһһдәһ,—
Qүһһһһһһһһн dedj yirek ғәһһһһ-
дәһдәһ,
Өзһ мүлгһр, әһһһге моһһн вүрдәһ,
Tөгһһһһһһн дер оһһр ғәһһһн ғәһн.

Men көрдһн баларанһһн көһмегә-
һһн,
Аһһһлдәһн дүһһһһһн ваһһһһ ғәһһн,
Ne воһһһһн аһ үрһк вәһһһһһн,
Qаһһһһр воһр вәһрһһһһн аһһн edjһн,—

Дер ғәһһһһр отьрдәһ balalab yirek,
Bala ьһтһр әһһһһр ре, өкһре-вүһрек
Syitkenһһһнсе, ителгһ әһһһһһнн кер,
Ғәһкәһһһһннәһн yirektj алдәһ тьһһр.

Сьр-сьр еттһр вәһһһһн ғәһдәһ зарһр,
Ғәһһһһн һәһтәһ әһһһһһннәһн ғәһһһннәһн,
Tүтһһн yirek ғәһһһһнн серһрр ғәһтәһ,
Balaranға вәһдәһ сәһһһн ғәһдәһр.

Aman vol өкһре-вүһрек ваһһһһһнн,
Көһ тартраһдәһр аһһһһһн ғәһһһһ-зәһһн,
Әркһһн өһген осындай ғәһһһһһннәһннәһнн,
Ғәһкәһһһһнәһн сәһдәһттәһр ғәһ тьһһһһһн,—

Дер әһһһһһннәһн вәһдәһ әһәһ ғәһрар,
Көздәһ ғәһһһн көһ ғәһдәһ аһһһһн
вүһрар,
Balalandar сүдәһдәһ сьр-сьр еттһ
Өһ көргәһн вүл ғәһһәһ тьрһһһн сьдәһр.

Balalandar осындай кьһде ғәһдәһ,
Mөлдәһр суға көз ғәһһн ғәһн вәһ
таһдәһ.
Ғәһ ғьрегһ сәһр вәһдәһ, зарһһһһһннәһннәһнн,
Әкәттһ дер ғәһһһһн ғәһ ғәһн аһһһһн.

дѣтѣдѣдѣн самалар айруца мүмкјндјгјмјз бар. Вјз џерде тѣратѣндар, егер Марсга вара қалсақ онда ѳзјмјздј қалай сезетјнјмјздј қақсѣ вјлемјз.

ВЈЗ МАРСТАМЪЗ

Тјрејлјкке керектјн ең үлкенј, әрине, аиа. Ауасъз есвјр адам тѣра алмайдѣ. Ал, Марста вѣлт бар, тѣман тысетјнјн, тјртј џелдјн қимъль бар екенјн көрген. Марс — аиа раибнан айықан ай сияқты кјккене planet емес. Айдың тарту кысј — газдың әрј қозқалқыс, әрј сарқан вѳлчектерјн ұстар тѣра алмайдѣ. Айда ѳмјр џоқ. Марс айдан үлкен, ол ѳзјнјн аиа раибн ұстар тѣра алады. Дегенмен, Марстың аиа раиб џерден гѳрј сирек, ѳткенј, ол џерден кјккене џана аиа раиб вјр қана от тегј мен азоттан емес, васа газдандан да қѣралады. Дем алу үсјн ең керегј аиада от тегј. Марсга тускен сәуленј зерттеу воибнса, онда от тегј бар, вјрақ аз. Вјзге керектј 21 прѳсенттјн орнына 3-4-ақ прѳсенттј бар. Сондықтан, Марсга вара тѣн сапақатѣлар от тегјмен қамсыз етјлүлерјне тѣра келедј. Марстың аиа раибнда судың вѣъ да ѳте аз. Ондақы аиа әрј қѣрқақ, әрј мѳлджр. Ауаның сѣртқы қаватында сирек қана қѣқа вѣлттар влады. џердегјдеі қара вѣлттар, нѳсерлј џаундар Марста тјртј вѳлмайдѣ. џердегј адамдар Марсга вара қатъ сѳлге ұсырайдѣ. ѳткенј, қѣрқақ аиада денедегј дѣтѣдѣдѣтар ѳмјр сүру үсјн, аиа сияқты су да ѳте қаџет зат. Марс суоја да тарсы, вѣл planetтјн сѣртқы қаватында џарқырақан дариялар, тенјздер көрјнвездј. Ондақы тенјздер қѣрқаркетуге тјс. Дегенмен, онда дѣтѣдѣдѣ бар. Қѳс вѳлқан саибн Марстың полүстерјнде џалпақ қарль далалар көрјнедј. Ол қар џазды кунј ерјр, қѳсты кунј қайтадан џауады, қарды қайыңдықы онса емес, қѣқа, вјмесе сантиметрдеі қана вѳлуоја тјс. Вјздегјдеі омѣ қарлар онда џоқ.

Вјзге Марстың температурасы да вѳлгјлј, Марс џерге салыстырқанда, куннен аиа қѣрлым қасық тѣрады. Оған кун сәулесј аз туседј. Қѳсты кунј Марста вјздјн Сибір мен Арктика сияқты 70 градус тјртј 100 градустјк суықтар влады. Ал, џазды кунј Марстың ең ыстық џерјнде қылыық 10-12 градустан аспайды. Марста кастиммен сүруге вѳл-

майды. Марстың ең ыстық екваторы џазоы Ленинград кундерјнен қылы емес, ал тунде онда ылој аяз влады. Салмақ мәселесј де ѳмјр сүру үсјн ѳте маңызды мәселе, мисал үсјн адам Јупитерге вара, ѳз салмақын көтере алмай қанылыр ѳлген вѳлар едј. Айақың тјк васыр тѣра алмас едј, қѣртқа қозқалауоја тѣра келер едј. Кереметтеі ѳскен салмақың көтере алмас едј. Адам Јупитерде сирек тоннадан артық, 280 килограмоја қыық салмаққа ие вѳлар едј. Марста вѣлай емес, Марс џерден кјккене, онда тарту кысј де аз, џерде тѣратѣндар Марсга вара, ѳте џенјлејр кетедј. Кереметтеі алыса қарқуоја влады. Қыз километрлјк қол ұсақ-тыек вѳлыр көрјнер едј. џерден вјр вала Марсга вара, мѣнда үлкен кјсј қозқалта алмай тасты домалатар едј деп самаланады. Вѣл факты Марста тѣратѣндар керемет үлкен қѣрлыстар қасан мүмкјн деген рјкјрдј дәлелдейдј.

МАРСТА ѳСЈМДЈК СИАҚТЫ АЗЫҚТАР БОЛА МА?

Вақылауоја қарақанда онда да џердјн ѳзгерјсј влады, џаз сықанды, қар ерјр џер қараыр, одан кейін вјздегј көк сыққанъ сияқты џалпақ қоныр-қасы тус пайда влады. Осыдан қарақанда Марста да ѳсјмджк вѳлуы мүмкјн. Вјрақ, ол ѳсјмджктен вјз азықтана аламыз ва, џоқ ра ол вѳлгјсјз. Сѳйтјр, аиа бар, от тегј бар, онса суық та емес, суы бар, ѳсјмджк бар, олай вѳлса онда қанды заттар да бар деп есептеуге неге вѳлмайдѣ. ѳмјр сүруге қақдай бар џерде ѳмјр де вѳлуоја тјс. ѳмјр вѳл планет қалқыз қана џер деп оилауоја вѳлмайдѣ, васа планеттерде де ѳмјр вѳлуы мүмкјн. Әрине, соның вјрј Марс.

ҚЫЗЫ ТЫС

Марсты erte kezde „Қанды қѣлдыз“ деп атақан. Оған қанды соқыстың қѣдайы Марстың атың қойқан савевј де сол. Гректер онъ ареия деп атайды. Марстың қызы тусјн зѣлымдықтың нысанъ деп есептейдј. Вјрақ, вѣл қору erte kezde қавайы тусјнјсј. Вѣл, планеттегј қызы тус, оның сѣртқы қѣрлысының қақдасына, ондақы қѣм мен вѳтрақтың ѳнјне вайланъсты. Тјртј кјккентай телескоптар арқылы да Марста үс тырлј тустјн бар екенјн

кѳруге влады: Polus маңында қар рауақты ақ тус, үнемј ѳзгермеі тѣратѣн сарқыс-қызы тус қана қоныр тус. „Вѣл қоныр тус кейде сѣр-қасы вѳлыр, ѳзгерјр отырады“. Ақ тус әзјре вѳлгјсјз. Вѣл қар. Nemese қароја ұқсас зат деп қорылады. Вѣл ақ тус полѳр аймақында влады, Марста маңы қар астында қататѣн үлкен таулар қоқ, тек қана ойпаттан гѳрј қары көвјрек қататѣн дѳңестер қана бар. Марстың сѣртқы қѣрлысының көвјнде сарқыс-қызы тус бар. Онда елеулј ѳзгерјстер вайқалмайды, вѣл вјздјн Сахара сияқты сѳлдер вѳлу мүмкјн. Қоныр тустј таува көр уақытқа дейн вјлјмпаздар арабында үлкен талас тудыды. Вјр kezderde онъ тенјз деп қорыды. Кейнен ол қоруды қате екенј вайқалды. ѳткенј, ол тенјз вѳлса кун сәулесјне қақылысса керек едј, олай вѳлқан қоқ. Қоныр таува да, сѳз қоқ қѣрқақ џер, вјрақ материк емес. Не тенјздјн, не океанның тувј. Марс џерден гѳрј көр қасанды. Ондақы ѳзender тауларды қыыр, саыр қозқалтыр, қѣмдарың, вѳтрақтарың тенјз вен океандарқа әкелјр қѣиды, океандар таыздап, тувј көтерлјр қѣрқақысылқақ айналды, тенјздер қѣрлыр кеттј. Сѳйтјр, материк қѣрқады да океан тувјнде sazdar қана қалды. Егер, Марста ѳсјмджктер қана ѳмјр вѳлса олар океандарды тувјне аусты.

МАРСТАҚЫ ТАБИҚАТ

Қызыл-сары тустј ветвақ дала, тау көрјнвездј. Вјздјн џердегјдеі Орал, Кавказ, Памир сияқты қар вүрккенген таулар онда қоқ. Онда айнадай қалтырақан океан мен әдемј тенјздер де kezdespeidj. Вјздјн Днепр, Волга сияқты мол суы ѳзender, көленкелј, сайалы Таига сияқты ормандар онда қоқ, сѳнуге айнақан планеттјн веинесј. Қѣлазықан қайқылы сѳл-дала. џер ветјнде тѣрыр, көк қіекке көз тјксен, ол ұсы-қылы қоқ алыса, қалың тѣманға сјнјр кетедј, ал, Марста көк қіек көз алдында тѣрады, ѳткенј, Марс кјккене, онда көк қіектјн алыстықы екј қарым қақылымоја қетпейдј. Марстақы аспанның тусј кунгјрт-қоныр. Кун қарылы мѣндақыдан екј есе кунгјрт, үлкен қѣлдыздар онда кунджз де көрјнјр тѣрады, ѳткенј, куннјн әлсјз сәулесј қѣлдыз қарылы қене алмайды. Тез ымырты қавылыр, тун влады. Суық тунге ере келедј.

M A Z M Ū N Ъ

	Betj
Oleg Matskevic.—Mister Urkvart qalai alçastı	1
Syleimenov Q.—Yiken Ferqana kanalı	4
Samat—Çerjm vül	6

Qыроғыздың иль ақынь Тоқтағұлдың ивилеј қарсаңында

Toқтағұл—Dynie	7
Toқтағұл—Kerbez	8
Toқтағұлдың—„Ezjldjm sūmdıq zamanda“ degen ölenjnen	8
Zamana—(Eskj zaman menen çana zaman turalı)	9
Kackinov S.—Tıysqan vjzdjn Toқтағұл	9
X. Seilxanov.—Beket	10
A. Toқтағamvetov.—Alyrtar turalı ertegj	13
Səvitov Iusup.—Eñbek	14
R. Amangeldin.—Ekj dos (Frtegj əngjme)	15
Teken Avdraxmanov.—Pioner (S. Mixalkovtın jzjmen)	17
Əuez xanpın qығьq иль (Qazaqtın qalq ertegjsj)	19
M. Nūrbaev.—Balalı yirek turalı ertegj	21

Mars

Signalдар	22
Иль kezdesu	22
Vjz Marstamыз	23
Marsta əsjmdjk siaqtı azьqtar vola ma?	23
Qызыl tys	23
Marstaqь tabıqat	23

Nelikten çana qalaica

Kəzdjn çasында nelikten tüz dəmj voladı?	24
Çeljnetjn tastar	24
Qılaq nege cıyldaldı	24
Metaldardın eñ aıyы men eñ çenjlj	24
Rovenzon Kruzo turalı tysjnk	24
„Xoroco“	24

Ovloçkjde:

Vjzdjn ças ırraqtarымыз өз otanың qoroqauıqı daıyn.

Suretj çasaqan V. Nesterov.

Redkollegia: Amangeldin R. (çauaptı redaktor)
Seilxanov X. (çauaptı sekretar)
Raximov Ç.
Slanov Oj.
Satıvaldin Q.

Texredaktor F. Samatoxin.
Çauaptı korrektor Z. Esqaliev.

Өндjrske 27/IX-1939 çылы tapsьыldı, basıqı 29/X--1939 ç. rıqsat berjldj. Kөlemj 3 vaspı tabaq. Qaоjazdın formatı 61X94/8. Glavlit uəkjlj № 1712. Tıraç 4.980 dana.

REDAKSIANЫN ADRESJ: Alma-Ata qalasы, Furmanov prospektjsj, 49. Telefon № 44—93.

Qazpoligrafıstretjn Kjtaptar vaspıqanasында basıldı. Zak. № 888.

221